

Az erdélyi kérdés

Magyar-román területi vita és a Szovjetunió

HA ISMERIK A TÉNYEKET, MÁSKÉPP DÖNTENEK?

Sokszor azt hisszük, hogy már mindent tudunk az elmúlt évszázad történelméből és akkor szinte a semmiből, új adatok bukkannak föl. Olyan adatok, amelyekről sejtettük, hogy léteznek, de már nem számítottunk elokerülésükre. Ilyen volt Romsics Ignác könyve, jó évtizede, az Amerikai béketervekről, s most ilyen a Kun Miklós által összeállított szovjet béketervekről szóló kötet. Ilyenkor mi mást tehetnénk? – hozzáigazítjuk régi tudásunkat az újhoz.

Aki, a kezébe veszi a legújabb szovjet (eddig) titkos anyagokat, új ismereteket szerezhet a II. világháború alatti és utáni béke elokészítéséről. Ahhoz azonban, hogy mindezt el tudjuk helyezni XX. századi történelmünkben, újra végig kell gondolnunk, más szempontok, és új szempontok szerint mindazt, amit eddig tudtunk a múlt század első öt évtizedéről. Ezeket az új ismereteket csak úgy tudjuk a helyükre illeszteni, ha végig gondoljuk, végig mondjuk azt, ami velünk történt – új megvilágításban. Nem kisebb a feladat, mint egy korszak újraértelmezése. S mivel a kötetben publikált források legnagyobb része a magyar-román viszonyt és Erdély hovatartozását tárgyalja – Magyarország és Románia közös történelmét árnyalja. Hozzá kell tennem, amirol ez a könyv szól, még mindig nem lezárt történelem. A legtöbb eleme, érzelmileg, értelmileg máig hat. Tudomásul kell vennünk, hogy ha igazságtalannak is ítéljük a XX. századi második békediktátumot, akárcsak az első, akkor is el kell tudnunk viselni saját történelmünket. Mert csak így tudjuk a világnak is bemutatni, s ha kell ezerszer is bizonyítani, hogy miben tévedtek mások, miben tévedtünk mi, miben hibáztak mások, és miben hibáztunk mi.

Megadta a sors nekem, hogy személyesen ismerhettem Rónai Andrászt a Teleki Pál alapította Államtudományi Intézet hajdani igazgatóját, aki, húsz éven keresztül a közép- és kelet-európai államok adataival, történelmével, gazdaságával és többségi-kisebbségi viszonyaival foglalkozott. Több mint harminc órás interjút készítettem vele az Oral History

Archívum részére, valamit tizenöt órás filmfelvételt. Olyan részleteit ismerhettem meg a két háború közötti magyar bel- és külpolitikának, amelyről semmilyen könyvből, tankönyvből, emlékiratból nem szerezhettem volna meg. O volt az, aki, 1947-ben, már a békekonferencia lezárása után, lehetőséget kapott arra, hogy kiutazzon *Párizsba*, mint az első világháború következményeivel és a kárpát-medencei államok és népek sorsával hivatásszerűen foglalkozó, valamint a földrajzi, népességi, gazdasági tényezők és adatokat gyűjtő és feldolgozó tudós-szakember, hogy tájékozódjon a tárgyalások menetéről s azok eredménytelenségéről. *Térképezett történelem*¹ címu könyvében így vall erről:

Kísérteties volt a két világháború lezáródása és a két békekonferencián viselt sorsunk összehasonlítása. Az első tragédiája nekünk már emlék volt, de az ismétlés két évtizedes küzdelmünket, munkánkat és egy egészségesebb és igazságosabb rend létrehozatalára vonatkozó reményeinket temette el. A magyar diplomácia, tudósaink, politikusaink 1919-ben lehetetlen rossz viszonyok között is komolyan felkészültek a béketárgyalásokra, s bár meghallgatásra nem találtak, bemutatott anyagaik, érveik, jóslataik később becsületet szereztek a delegációnak és az elokészítőknek. Most kísértetiesen ismétlődött a tragédia, most is már kész szerződést nyújtottak át a magyar küldöttségnek, s azt visszautasítani nem, csak aláírni lehetett. De szereplésünk – holott húsz évig készültünk rá – árnyéka sem volt az 1919-1920. évinek... A második világháború végén a magyar delegációnak nem volt semmiféle koncepciója a jövő rendezését illetően. Valószínűleg akkor sem lett volna más a döntés, ha lett volna ilyen. De a történelmi mulasztás messze kiható tény marad.

Rónai Andrásnak *Párizsban* az az ötlete támadt, hogy felkeresi Emmanuel de Martonne professzort, akinek jól ismerte tudományos munkásságát, s a Trianoni békeszerződés megkötésében végzett munkáját. Valójában arra volt kíváncsi, hogy a világhíru tudós, miként volt képes hamis adatokat szolgáltatni külügyminisztériumának 1919-ben, amikor döntő szerep jutott neki Közép-Európa új határainak meghatározásában. A professzorra a Sorbonne Földrajzi Intézetében bukkant rá, aki nyugdíjasként még be-bejárogatott. Rónai átadta neki az Államtudományi Intézetben elkészített *Közép-Európa Atlaszát*², amelyben kilenc ország, két világháború közötti, valamennyi hivatalos statisztikája benne volt. Mind a kilenc államról saját népszámlálásuk és gazdasági statisztikájuk alapján olyan térképen adott képet – az adott ország népességi, nemzetiségi, vallási, népesedési, foglalkozási viszonyairól, mezőgazdasági termeléséről, iparosodásáról, állattenyésztéséről, az

¹ Rónai András: *Térképezett történelem* Püski, Budapest, 1993, 257. oldal

² *Közép-Európa Atlasz*, Balatonfüred-Budapest, 1945. Kiadta fakszimilében a Szent István Társulat-Püski kiadó, 1993

analfabetizmusról, a közlekedési sajátosságokról és az egyes ország-területek és –határok történelmi kialakulásáról, s mindennek bevezetéseképpen a földrajzi és geológiai viszonyaikról, nyersanyagkincsükről – amilyen még nem készült a térségben. De Martonne professzor, amikor rájött, hogy Rónai pontosan ismeri az 1919-es szerepét, azzal védekezett, hogy o semmirol sem tehet, hisz o csak tudományos tanácsadói szerepet töltött be a békeszerződés megkötése idején. Ki ugyan nem utasította a magyar tudóst, de igen hűvösen vált el tőle.

De csoda történt!

Két nap múlva magához hívatta és csakis az *Atlaszról* beszélt: hogyan jutottak hozzá a felsorolt forrásokhoz, hányan készítették el ezt a hihetetlen dokumentációt, mennyi idő alatt, ki volt az, aki képes volt a kilenc nyelven és harminc helyen kiadott adatokat egybegyűjteni? Aztán melegen gratulált a műhöz és elmondta, hogy bizony 1919-ben hamis adatokkal dolgozott, mert csak azokkal az adatokkal dolgozhatott, amelyek megjelentek a diplomáciai iratokban. Közvetlen felelőssége ugyan nincs, de tudja, hogy o is benne volt a közép-európai rossz területi rend megteremtésében. Tunodését azzal zárta, hogy a politika hibát hibára halmoz, de fel a fejjel, hisz surun fordul a kocka, s ez az egyes államokra is érvényes: egyszer lent, másszor fent...

A kérdés csupán az, hogy mi magyarok miért mindig csak lent végeztünk, és az, hogy mi az oka annak, hogy a XX. században, két alkalommal is, történelmünk mélypontjára juthattunk?

Ahhoz, hogy megérthessük az 1947-es párizsi békeszerződés *törvényszerűségét*, újra végig kell gondolnunk az előzményeket, amelyek ide vezettek, új megvilágításban.

Vigasztalan idok, 1916-1920

Az első világháború befejezése után a győztesek átrajzolták Európa térképét. Magyarországot öt részre darabolták. A közel 21 milliós lakosságából csak 8 millió maradt az új Magyarország polgára. A háború előtti 325.000 km²-es területe 92.833 km²-re zsugorodott. Ugyanekkor a békeszerzők 4 millió magyart csatoltak el a területekkel együtt, s lettek alattvalói az újonnan kreált Csehszlovákiának, Jugoszláviának és Nagy-Romániának.

1915-ben már állt a harc a frontokon. Tízezrek veszték oda Galíciában és a francia hadszíntereken. Eközben Románia semleges maradt. Pontosabban, a Bratianu kormány,

hivatalosan ezt hirdette, miközben a román állam minden rokonszenvével Oroszország és Franciaország felé fordult.

Románia számára nem volt kérdés egyetlen percig sem, hogy a központi hatalmak vagy az antant mellé álljon-e. A Konzervatív Párt vezetőinek, akik mindvégig a központi hatalmak mellett tartottak ki – elnökük Alexandru Marghiloman³ volt, akinek igen nagy meglepetést okozott párttársa, Ion Lahovari, 1915 áprilisában elhangzott nyilatkozata, mely szerint Romániának – Németország és a Monarchia ellen kell hadba szállnia. Rövid időn belül a párt újonnan megválasztott elnökét, az új belpolitikai érdekek miatt, már nem Marghilomannak, hanem Ion Lahovarinak hívták...

Végül, 1916 volt a döntés éve. Románia hadba lépésnek kérdése eldőlt. Ottokár Czernin⁴ a monarchia bukaresti nagykövete, 1916. augusztus 16-án a következő táviratot küldi külügyminiszterének:

Bratianu röviddel a koronatanács előtt még becsületszavával fogadta nekem, hogy semleges marad. Az utolsó pillanatban pedig, a Királyt toltá elotérbe, hogy elhárítsa magáról a felelősséget.

Románia már 1883-ban, félig-meddig titkos szerződésben csatlakozott az úgynevezett hármas szövetséghez, amelyet Németország, az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország hozott létre. Ezt a szerződést, amellyel Románia a központi hatalmakhoz kötötte sorsát, 1913-ban megújították. A román minisztertanács élén Ionel C. Bratianu miniszterelnök állt. Hogy miért lépte át a megkötött szerződés írott szövegét, és miért állt át a román miniszterelnök az ellenfél oldalára? A magyarázat igen egyszerű: a németek csupán Besszarábiát ígérték oda a románoknak, ha mellettük szállnak hadba a románok, míg az 1914-ben megkötött román-orosz semlegességi szerződés szerint Romániát illeti majd meg a történelmi Erdély és Bukovina, ha majd az o oldalukon harcol.

Így nem volt kétséges, hogy Románia ki mellé áll majd az alkalmas pillanatban.

1916. június 18-án az oroszok visszafoglalták Csernovicot, megsértve ezzel Románia területi integritását és Erdély felé nyomultak. Bratianu a francia kormányhoz fordult segítségért. A francia kormány közben is járt az oroszoknál Románia érdekében és a közbenjárás eredményeként az oroszok június 27-én felszólították a románokat, hogy indulhatnak Erdély elfoglalására, szabad az út Budapest felé. De Románia nem indult. Akkor még nem. Tovább várt a kedvező pillanatra.

³ Alexandru Marghiloman, a Konzervatív Párt elnöke, később miniszterelnök

⁴ Ottokár Czernin gróf, az Osztrák-Magyar Monarchia bukaresti nagykövete

A szövetséges csapatok a 150.000 fonyi francia-angol egyesített haderot szerették volna bevetni a bolgár fronton, hogy a már korábban Szalonikinél partra szállt katonai egységeket segítség. Elodázhatatlanná vált a román hadsereg bevetése. A szövetségesek meg is állapodtak a románokkal. A tárgyalások hónapokon keresztül folytak, e szerint fogalmazták meg a szerződést, amelyet 1916. augusztus 9-én vett át a román miniszterelnök, a négy hatalom bukaresti nagyköveteitől.

Végül Bratianu megtagadta a szerződés aláírását, ugyanis volt egy olyan cikkely benne, amely lehetőséget adhatott volna arra, hogy Magyarország különbékét kössön a szövetséges hatalmakkal. Románia kedvéért ez a cikkely kimaradt a szerződésből és Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország Bukarestbe delegált követei 1916. augusztus 17-én aláírták a titkos megállapodást.

A szerződés 4. cikkelye szerint Románia határai a következőképpen változnak:

A határvonal kezdodik a Prutnál lévo jelenlegi határ ama pontjánál, amelyik Románia és Oroszország határát jelenti Novoselitzta mellett, majd követi a Prut folyását Galícia határáig, addig, ahol a Prut és a Caremos folyó összeömlik. Innentol kezdve a vonal követi elobb Galícia és Bukovina, majd Galícia és Magyarország határát Slogig, az 1655-ös magaslatig. E magaslati ponttól a Tisza és a Visó vízválasztóján vonul és Trebusa községnél eléri a Tiszát, ahonnan a folyó jobb partján megy tovább addig a pontig, ahol a Visó a Tiszába ömlik. Ettol a ponttól kezdve mindenütt a Tisza folyását követi, egészen a Szamos beömlése után négy kilométerre lévo pontig, majd – Vásárosnaményt Romániának hagyva – dél-délnyugat felé fordul és egy Debrecentol hat kilométerre, keletre lévo pontig húzódik. Irányát hozzávetoleg megtartva, folytatódik a határvonal a Körös, a Fehér- és Sebes Körös beömlése után három kilométerre lévo pontjáig, majd három kilométerrel nyugatabbra, Orosháza és Békéssámson községektol megy tovább, hogy egy kisebb ívet írva le, Algyo magasságában érje el a Tiszát. Ettol kezdve mindenütt a Tisza folyása mentén halad a vonal egészen a Dunába való ömléséig, s végül a Duna mentén követi Románia jelenlegi határáig.

A 7. cikkely:

A szerzodo hatalmak kötelezik magukat arra, hogy e megállapodást az általános béke megkötéséig titokban tartják. Aláírók: G. Barclay, s.k.; Saint-Aulaire, s.k.; Fasciotti, s.k.; S. Poklevski-Koziell, s.k.; Ion. I. C. Bratianu, s.k.⁵

Tíz nap múlva Edgar Mavrocordatu⁶ az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminiszterének átnyújtotta Románia hadüzenetét.

⁵ A bukaresti titkos szerződés, Új Látóhatár, különlenyomat, 1980, München

⁶ Edgar Mavrocordatu, Románia bécsi nagykövete

A következő napon Németország üzent hadat Romániának.

Romániában, augusztus 27-én az első hadi cselekmények a következők voltak: több ezer bukaresti magyar és a Monarchia bukaresti nagykövetségén dolgozó valamennyi munkatárs azonnali internálása; a predeali határállomáson, ahol magyarok és románok közösen teljesítettek szolgálatot, a román határőrök rátámadtak a magyarokra, így mire este kilenc órakor E. Mavrocordatú átadta Bécsben a hadüzenetet, a háborúnak már meg is voltak az első magyar halálos áldozatai.

A hadüzenet másnapján a román hadero megkezdte Erdély elfoglalását. Tizennyolc helyen nyomultak be a védtelen országrészbe. Kelet felől a Tölgyesi-, Gyimesi- és Békási sorozon keresztül, délről a Tömösi-sorozon, és nyugat felől, pedig a Vöröstoronyi-sorozon át. A hadüzenet napján a központi hatalmak Galíciában, Volhyniában és a Somme mellett harcoltak, így Erdélyben 4-5 divíziónál több nem is tartózkodott. Emiatt a román csapatok már az első napon elfoglalták Brassót, Sepsiszentgyörgyöt és Kézdivásárhelyt.

Az erdélyi országutakon száz és százezrek menekültek Szabadka, Debrecen és Budapest felé. Az otthon maradtak közül sokakat legyilkoltak. Az Udvarhelyi Református Egyházmegye korabeli jelentéséből pontos képet kaphatunk az akkori viszonyokról.⁷ Következzenek idézetek Vajda Ferenc esperes a *Székelyföld romlása* című jelentéséből.

Hogy háború van künn a nagyvilágban, azt jóformán, csak a harcba induló székely katonák vidám dalolásából, a kesergő édes anyák gyászából és a gazdasági élet nyomasztó voltából tudtuk. Azonban 1916. aug. 27-én Oláhország hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának s nyomban rá orvul megtámadott és így Erdély déli és keleti része és épen a mi székely vármegyénk is hadszíntér lett. Sokszor volt a rég elmúlt időkben is a székelyföld véres csaták színtere, de az oláh betöréshez hasonló véres harc, pusztulás, romlás és gyász még nem vonult át rajta soha.

A bevezető után Vajda Ferenc református esperes rátért az egyházmegye települései háborús veszteségeinek bemutatására. A megszállt települések: Agyagfalva, Alsóboldogfalva, Alsósófalva, Bágy, Betfalva, Bikafalva, Bögöz, Bözöd, Csekefalva, Etéd, Ége, Farczád, Felsőboldogfalva, Felsősófalva, Fiatfalva, Hodgya, Homoródszentlászló, Homoródszentmárton, Kányád, Kecsetkiszfalud, Kisgalambfalva, Korispatak, Küsmöd, Mátisfalva, Nagygalambfalva, Nagysolymos, Óczfalva, Parajd, Patakfalva, Petek, Rugonfalva, Siklód, Siménfalva, Süko, Szederjes, Székelydália, Székelydobó,

⁷ Az Udvarhelyi Református Egyházmegye az oláh invasio alatt, 600-1916 sz. kiadvány, Székelyudvarhely, 1917

Székelykeresztúr, Székelymuzsna, Székelyszenterzsébet, Székelyudvarhely, Szolokma, Telekfalva és Újszékely. Negyvenöt református település.

Alsósófalván szeptember 29.-tól október 6-ig idoztek a román és kozák csapatok. Egy 74 éves és egy 21 éves férfit lottek agyon. A lakosság kára: bútorok, gazdasági eszközök, elhordták a takarmányt, a gabonát és nagyon sok állatot hajtottak el. Az anyagi kár és a veszteségek mellett a legnagyobb fájdalmat 118 alsósófalvi egyén elhurcolása jelentett. A jelentés megtétele idejében az elhurcoltak közül több mint harmincan már el is pusztultak. *Etéden* 23 falubelit meggyilkoltak és hármat elhurcoltak. *Farczádon* a gyújtogatók 64 gazdának a gazdasági épületeit, összes felszereléseikkel, gabona és takarmánykészletükkel, 40 gazdának, pedig házát és gazdasági épületeit, összes tartozékaival felégették. Elhajtottak 85 lovat, 43 szarvasmarhát. Harmincöt férfit összeszedtek, s elhurcolták őket. Szeptember 24-én halál is esett a faluban.

Az esperes így írja le a gyilkosságot:

Négy lovas katonával találkozott egy 77 éves öreg székely, az egyik katona azt kérdezte tőle: 'Hol vannak a magyar katonák?' mire ő azt felelte: 'Én nem tudom, öreg ember vagyok, nem bajlódom velük, keressétek meg, ha bajotok van velük.' Az egyik lovas dühében ráhajtott a lovát az öregre, hogy besodorja a pár lépésnyire lévo híd alá, a másik pedig lelotte. Az öreg székely egyik kezével a híd fáját fogta, a másik kezét felemelte. A golyó a szívét találta, s pár perc múlva meg is halt. Az öreg székely egyházmegyei közgyűlésünk tagja volt, mindig ott láttuk sorainkban ősi székely öltözetében, melyet soha sem cserélt fel. Ez az öreg székely: az édesapám volt.

Felsősófalván három embert lottek agyon: két idosebb férfit és egy 8 éves kislányt, 84 férfit, pedig elhurcoltak. Talán *Kányádon* bántak legkegyetlenebbül a székelyekkel. A meggyilkoltak között volt egy várandós, több gyermekes édesanya is. Vajon ő mit vétett? *Korispatakon* egy 80 éves öreg székelyt agyonszurkáltak, *Nagygalambfalváról* már első nap tíz férfit elhurcoltak, *Parajdon* tíz székelyt gyilkoltak meg és 32-t elhurcoltak. *Siklódon* is gyilkoltak a román katonák. Az áldozatok száma 12, az elhurcoltaké 29. Az egyházi fojegyzo édesapja is, id. Hegyi Sándor, a meggyilkoltak között volt. Először levágták a lábait és a kezeit, majd agyonlotték.

Szolokmán is kivégeztek két embert.⁸

---

⁸ Udvarhelyi Egyházmegyei Jelentés

Azt, hogy egy háború milyen módon rombolja szét az erkölcsi fegyelmet, volt ideje az erdélyi népnek megtapasztalni. Az elmenekült lakosság házait, vagyonát nem csupán a menekültek, vagy a betört román katonák fosztották ki, hanem az otthon maradtak is.

Szeptember közepén, három héttel a hadüzenet után megkezdődött a központi hatalmak ellentámadása. A IX. német hadsereg indult Erdély felszabadítására. A támadást *Petrozsénynél* indították majd *Nagyszebennél* folytatták. Október 4-én a románok kiűritették *Fogarast*, 8-án *Brassót*, 10-tól mindenünnen visszavonultak teljes haderejükkel.

Hetven napig tartott a román megszállás Erdélyben.

A német és az osztrák-magyar hadsereg december 6-ra *Predeal* és *Craiova* után már *Bukarestet* is elfoglalta. 1916. december 9-én a román hadvezetőség fegyverszünetet kért és kapott *Focsaniban*. Románia közigazgatását a német hadsereg vette át, s az új Bratianu-Tache Ionescu-kormány hatásköre csak Moldvára, a meg nem szállott területre terjedt ki.

Amint Románia a háborút megüzente a központi hatalmaknak az erdélyi románság magatartása nyíltan ellenségessé vált a magyarokkal szemben. Az osztrák-magyar hadsereg kötelékébe tartozó erdélyi román katonák önként jelentkeztek, hogy beléphessenek a román hadseregbe, és hadba vonulhassanak a Monarchia ellen. Az erdélyi és a bukovinai légiósok és szökevények száma 29.000 közkatonára és 1816 tiszt volt. Az erdélyi román légiók később részt vettek az 1918-as összeomlás utáni megszállásban is. A három erdélyi ezred: az *Alba-Iulia*, az *Avram Iancu* és a *Turda* lépték át eloször a határt.

Az osztrákok felajánlották a nemzetiségeknek, hogy föderatív alapon szerveznék meg az országot. A megszólítottak ekkor már nem voltak hajlandók tárgyalni. Károly ennek ellenére még egy kísérletet tesz, és 1918. október 17-én *Az én hu népeimhez!* címmel uralkodói manifesztumot ad ki.

Hiába.

Eközben a Wekerle-kormány reménytelen harcát vívja a Károlyi Mihály-Lovász Márton féle antant barát ellenzékkel. A románok, pedig nyílt harcot hirdetnek egyesülésük érdekében Magyarország területi egysége ellen.⁹

Az erdélyi román nemzeti párt nevében Teodor Mihályi, Alexandru

⁹ Az események pontos ismertetése Ion Clopotel: *Revolutia din 1918*, Bucuresti 1919, c könyvben olvasható

Vaia-Voievod, Vasile Goldis, Stefan Pop-Cicio és Aurel Vlad nagyváradi tanácskozásuk után egy olyan határozatot fogalmaztak, amelyet a magyar parlamentben készültek felolvasni 1918 októberében. A szöveg olvasható a parlamenti naplókban, de megjelent a bukaresti lapokban is. A történelmi nyilatkozat így hangzik:

Az erdélyi és a magyarországi román nemzeti párt végrehajtó bizottsága, mint az erdélyi és a magyarországi román nemzet politikai szerve, konstatálja, hogy a háború következményei teljesítik a román nemzetnek a teljes nemzeti szabadságra irányuló évszázados követeléseit. Azon természetes jog alapján, hogy minden nemzet szabadon rendelkezhet, és egyedül határozhat saját sorsáról – jog, melyet a magyar kormány is elismert a Monarchia békeajánlata útján –, a magyarországi és erdélyi román nemzet élni akar ezzel a joggal, és ezért kéri magának azt a jogot, hogy idegen befolyástól mentesen maga határozhasson a szabad nemzetek közötti elhelyezkedéséről, valamint a többi szabad nemzettel való kapcsolatairól.

Az erdélyi és magyarországi román nemzeti párt szervezete nem ismeri el a magyar parlamentnek és kormánynak a jogosultságát arra, hogy magát a román nép képviselőjének tekintse, s hogy a békekongresszuson képviselje az erdélyi és a magyarországi román nemzet érdekeit – mert a román nemzet érdekeinek védelmét csakis a román nép nemzetgyűlésének kiküldött tényezői láthatják el.

E nemzetgyűlés kiküldött vagy önmagából megválasztott – mint a román nemzeti párt végrehajtó bizottsága – szervein kívül senki sem lehet jogosult, hogy a román nemzet politikai ügyeiben tárgyaljon és határozzon. Minden határozat és engedmény, melyet e szervek beleegyezése nélkül hoznának, nulla és érték nélküli, s kijelentjük, hogy azok semmiben sem kötik a román nemzetet.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában élő román nemzet – százados szenvedések után – várja és kéri a tökéletes nemzeti élethez való változhatatlan és elidegeníthetetlen jogainak megerősítését és megvalósítását.¹⁰

1918. október 22-én Isopescu-Grecul ausztriai román képviselő is elmondta utolsó felszólalását a bécsi Reichstagban:

Felteszem a kérdést, mi lesz a magyar területen élő román testvéreim sorsa? Lehet az, hogy valami igazság legyen Ausztria részére, Magyarország részére pedig nem? És még azt akarják, hogy a világpolitika vasökle, melyet felháborít ez a játék, ne csapjon le, hogy eltemesse a budapesti parlament romjai alá a monarchiát? Jaj, háromszor is jaj minden

¹⁰ Patria c. lap, 1918. október 10/19

magyar grófnak és pénzbárónak! Hagyjanak fel ezzel az elvetemültséggel, mert káromolják vele az Úristent és a világszabadságot... Azt hiszik Magyarország hatalmasságai, hogy a magyar határon, melyet a véletlen teremtett, meg fogják majd tudni állítani a tuzvést, melyet nem Ausztria gyújtott fel, hanem Magyarország történelmi fejlődése?”

Ugyanekkor jelentette be Grigorovici szocialista elveket valló román képviselő a román nép egyesülési akaratát:

„Arról a törekvésről, hogy a román nép egyesüljön, sohasem fog lemondani egyetlen román sem. Az összes román egyesülése egy ideál, s olyan cél, melyre a románok mindig törekedni fognak, bármilyen időben és bármilyen körülmények között, függetlenül minden változástól”¹¹

1918. október végére már teljes a felbomlás.

Hetek alatt évszázadokat öregedik a magyar társadalom.

Nagyszebenben, pedig a Román Nemzeti Tanács.

József főherceg miniszteri tárcát ajánlott a románoknak, de őket az elszakadáson kívül, már semmi más nem érdekelt.

Budapesten kitört a forradalom, október 31-én. A főváros utcáin vörös röpcédulákat osztogattak. Elérkezett a szabadrablás ideje. A Károlyi kormány nemzetiségi minisztere Jászi Oszkár lett. Mindenki remélte, hogy legalább orá odafigyelnek, hisz 1912-ben is meg tudta értetni magát az erdélyi románokkal.

Közben megjelent Bécsben egy Iuliu Maniu nevu tüzér-hadnagy, aki kiáltványban fordult a Prágában és Bécsben állomásozó román ezredekhez, akik meghallgatták, s rövid időn belül meg is alakították a bécsi román katonák tanácsát.

Elso cselekedetük, Bécs egyik legpatinásabb katonai épületének, a Ferdinánd-kaszárnyának az elfoglalása. Így vált ez az osztrák katonai központ, a román hadsereg forradalmi székhelyévé.

Bécsben is kitört a forradalom.

Egyetlen szervezett katonai erő volt – a román. Iuliu Maniu elment a bécsi közös osztrák-magyar hadügyminiszterhez Ströger-Steinerhez és követelte, hogy bocsássa rendelkezésére a hadügyminisztérium egy részét, hogy onnan irányíthassa a román hadsereget.

Az osztrák fővárosban uralkodó teljes káoszhoz köszönhetően Maniu ezt is elérte, beköltöztetett a bécsi hadügyminisztériumba. Ion Clopotel szerint, Maniunak két fő célja

¹¹ Mikes Imre: Erdély Útja, 1931. Kolozsvár

volt: mindenáron megakadályozni a frontokról visszatéror magyar ezredek szervesített rendben való hazatérését; és elérni azt, hogy a román ezredek semmiképpen ne esküdjének fel a Magyar Köztársaságra.

Bécsben 20.000, Bécsújhelyen pedig 40.000 román katona állt hadrendben.

A román politikai szervezkedés egyik központja, Szeben mellett, Arad volt. A helyi és a környékbeli románok naponta tartottak magyarelles tüntetéseket, Stefan Pop-Cicio szónoklataival. O fogalmazott egy „alkalmi” esküszöveget is:

*Esküszöm a mindenható Istenre, hogy a magyarországi és erdélyi románság legfőbb intézményéhez, a Magyarországi és Erdélyi Román Nemzeti Tanácshoz mindig hu leszek. Ismerem a mai történelmi idokbol fakadó kötelezettségeimet, esküszöm, hogy életem minden megnyilvánulásában huséges leszek az egységes román nemzethez, s hogy kezemet sohasem fogom testvéreimre emelni, bármilyen politikai területen lakjanak is azok. Így segítsen engemet az Úristen!*¹²

A két román egyház papsága, a görög katolikusok és a görögkeletiek, fopapjaik vezetésével, eroteljesen támogatták a meghirdetett elszakadási akaratot. Miron Cristea, karánsebesi görögkeleti és Papp János, aradi görög katolikus püspökök közös pásztorlevelet bocsátottak ki a következő szöveggel:

1. Az uralkodó neve nem említheto többé sem imákban, sem énekekben és felolvasásokban.
2. Vecsernyénél, kis- és nagymisénél az eddigi szokásos uralkodó ima helyett így kell imádkozni:
  - a. Könyörgünk hozzád, Isten, a magas nemzeti uralkodásunk és a nagy román nemzeti tanácsért.
  - b. Hogy a nemzeti tanácsot világosítsd fel, irányítsad cselekedeteit, adj neki békét, egészséget, mentsd meg oket a bunöktol, és adj nekik, Istenem, boséget.
3. Úrfelmutatáskor a püspök nevének megemlézése után így kell imádkozni:

„Nagy nemzeti uralmunkat és a román nemzeti nagy tanácsot Istenem, részesítsd bizalmadban.
4. Elrendeljük, hogy minden istentisztelet alkalmával a liturgia után a következő ima mondassék térdepelve:

Ismét és ismét térdet hajtok, íme, elotted, Istenem! Te örökké igazságosan ítélsz! A földet megrázod, Istenem! Az összes nemzet közül ki hasonló hozzád meglátsz bennünket is? Fölséges a nagyszeruségben, Te csodatevo! Íme, most hozzád jövünk, mert Te vagy a mi

---

¹² Ion Clopotel i.m.

Istenünk, aki most mondod nekünk: ó, népem, fájdalmas a te sebed, de betelt a te bunhodéssal ideje, emelkedj, állj fel!

*Én vagyok a te Urad, Istened és védelmezod vagyok még akkor is, ha az összes népet, melyek közé téged állítottalak, végképp megsemmisítem is. Összetöröm most az igát a nyakadról, és a bilincseidet összezúzom, hazádnak a határait kibovítem. Ámen!*¹³

A román szervezkedéssel egy időben a Károlyi kormány abban reménykedett, hogy mint a fiatal magyar demokrácia képviselői képes lesz megakadályozni Magyarország feldarabolását.

Károlyi Mihály 1918. november 7-én érkezett meg Belgrádba a francia féllel tárgyalni. A küldöttséget Franchet d'Esperay fogadta. Károlyi átnyújtotta memorandumát és magyarul kezdett arról, hogy mindenért a régi feudális és reakciós rend a felelős, de a magyar forradalom azt szétzúzta, tehát az új magyar kormány semmilyen felelősséget nem vállal a háborúért, s annak következményeire. A tábornok szó nélkül végighallgatta Károlyit, majd közölte vele: *Önök Németországgal haladtak, és vele együtt fogják megkapni büntetésüket!*¹⁴

Károlyiról úgy tudták odahaza, hogy ő egy olyan politikus, aki mivel az antanttal igen jó kapcsolatokat ápol, tárgyalóképes félként kezelik majd a tárgyalásokon. Sajnos, az 1918. november 3-án a rájuk nézve tragikus tartalmú fegyverszüneti egyezményt kénytelen volt elfogadni... A magyar hadsereg vissza kellett vonulnia a Franchet d'Esperay által megállapított demarkációs vonal mögé...

Vasile Goldis, azon melegében, az Aradi Nemzeti Tanács nevében ultimátumot intézett a Magyar Nemzeti Tanácshoz, amelyben bejelentette, hogy a nemzet nevében követeli a teljes uralmat Erdély fölött. Az ultimátum végso időpontja 1918. november 12-én du. hat óra volt. Jászi Oszkár, a Károlyi kormány nemzetiségi minisztere, kérte az ultimátum tizenkét órával való meghosszabbítását. A haladékos megkapta és november 13-án meg is érkezett Aradra, hogy elkezdje tárgyalásait a román féllel. Tudnunk kell, hogy Jászi tárgyalásainak megkezdése előtt az Amerikai Egyesült Államok külügyi államtitkára, Robert Lansing, egy jegyzéket küldött a román kormányhoz, amelyben elismerte Románia Erdélyhez való jogát.

Vasile Goldis felbátorodva az amerikai jegyzéktől az egyik aradi magyar lapnak nyilatkozott:

Az egy nyelvet beszélő nemzeteknek együvé kell tartozniuk. Ezért Lansing üzenetét úgy magyarázom, ahogy magyarázni lehet: Erdély leszakad Magyarországtól. Ez

¹³ Ion Clopotel, i.m.

¹⁴ Mikes Imre i.m.

természetes is. Erdélyben a románok többségben vannak, ez a terület tehát nem tartozhat máshová, mint Romániához. Elmúlt az az idő, amikor a nép nagy tömegein egy kisebbség uralkodhatott. Magyarország néhány száz embere milliók jogát sajátította ki. Most fordítva lesz. Ezután a nép nagy tömege fogja kormányozni önmagát és a mellette élő kisebbségeket. Ez a logikus és igazságos rend. Ahol románok élnek többségben, az román föld, s miután Erdély ilyen terület, logikus, hogy Romániához kell tartoznia. De nem csak Erdélynek, hanem Magyarország minden területének, amelyeken román kisebbség lakik.¹⁵

Jászi Oszkár hiába magyarázta meg a román félnek, hogy nincs joguk Magyarországból és Erdélyből leszakítani 26 vármegyét, hisz köztudott, hogy Magyarország feltétel nélkül támogatja a románok önkormányzati törekvéseit a magyar állam keretein belül. A 26 vármegye román megszállása együtt járna a magyarság és a németiség jogfosztásával, ugyanis 2 millió 900 ezer román mellett 3 millió 900 ezer nem román él a kérdéses területen. A románság lélekszáma tehát csak a népesség 43%-a.

Jászi nemcsak ezeket az érveket hozta fel a románokkal szemben, hanem elterjesztett egy olyan javaslatot, amely más történelmi helyzetben tárgyalási alapot jelentett volna. A javaslat nyolc pontból állt, s a béketárgyalásokig maradt volna érvényben. Álljon itt a nyolc pont:

- 1. A románság uralmat nyer mindazon városokban és kerületekben, ahol a románok többségben vannak.*
- 2. A közös ügyek intézésére a román uralom megbízottat küld ki a magyar kormány kebelébe.*
- 3. Az eddigi törvények átmenetileg érvényben maradnak. Új törvények e területen csakis a román uralom hozzájárulásával hozhatók.*
- 4. A főispánok és kormánybiztosok kivételével a régi hivatalok, amennyiben működésük ellen kifogás nem merült fel, helyükön maradnak.*
- 5. A nemzetiségi kisebbségek kölcsönös védelme.*
- 6. A Román Nemzeti Tanács impériuma területén garantálja a teljes személyi- és vagyonbiztonságot.*
- 7. Az ideiglenes román impérium a román királyság katonai erejét semmi szín alatt sem veheti igénybe.*
- 8. Mindezek a megállapodások a béketárgyalásokig maradnak érvényben.¹⁶*

¹⁵ Virradat, Arad, 1918. november 8.

¹⁶ Virradat, Arad, 1918. november 15.

Másnap délután találkozott ismét a magyar és a román küldöttség, de egyetértésre nem jutottak, hisz a románok a kívánt autonómiát nem a magyar állam keretein belül, hanem azon kívül akarták megvalósítani.

Ezekben a napokban az erdélyi magyarok sem ültek tétlenül. Koréh Endre tábori lelkész könyvéből tudjuk, hogy a székelyek 1918 novemberében nagygyulést hívtak össze Marosvásárhelyre, a Székely Köztársaság kikiáltásának megvitatására. A propaganda annyira sikertelen volt, hogy, sokan nem is értesültek a nagygyulás összehívásáról.¹⁷

Mivel nem volt egységes magyar elképzelés, és egysége magyar fellépés a 26 magyar vármegye megőrzésére, megismétlődhetett Erdély román megszállása – antant támogatással.

Nem Erdélyben, hanem Budapesten szervezték meg Székely Nemzeti Tanácsot. A Tanács felszólította a magyar kormányt, hogy minden áron védje meg Erdély területi épségét. Román mintára, szeretnék volna a „muvelt nyugatot” is elárasztani felvilágosító anyagokkal, bemutatva Erdély valóságos állapotát. Mivel nem jártak sikerrel, úgy döntöttek, hogy az alakulóban lévő székely hadosztályt látják el fegyverrel és ruhával. A Károlyi-kormány az erdélyi alakulatok élére Kratochwill Károlyt ezredest nevezte ki. Kratochwill alakulata egyedül állott szembe az Erdélybe beözönlo román hadsereggel.

A román csapatok 1918-ban mindenre elszántan szállták meg Erdély földjét. Az aradi román újság leközölte a román vezérkar proklamációját, amelyet Erdély lakosságához intézett.

*...Lelkesítve a gondolattól, biztosítjuk a román föld lakóit egészen a Tiszáig és a Dunáig nemzeti és valláskülönbség nélkül, hogy huséggel fogunk orkődni mindenki élete és vagyona fölött...*¹⁸

A minden területre kiterjedő teljes felfordulás a magyar anyanyelvu zsidóságot is két részre szakította. Egyik részük teljes lélekkel az elszakadás ellen volt, másik részük, pedig autonómiát követelt a zsidóság számára. Dr. Kohn Hillel vezetésével, aki az autonomistákkal tartott, megalakult az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség. A másik oldal képviselőjében, Sebestyén József, a kolozsvári hitközség elnöke, lemondott tisztségéről, mert ő az elszakadást ellenzők táborába tartozott. A magyar anyanyelvu zsidóság különösebb gondolkodás nélkül vállalta a magyar sorsot Erdélyben, amely a békeszerződés megkötése után, azt jelentette, hogy kettős elnyomás alá kerültek. Külön a magyar, és külön a zsidó mivoltuk miatt.

¹⁷ Koréh Endre, Erdélyért, 1926. Budapest 2. kiadás

¹⁸ Romanul, Arad, 1918. november 29.

1918 novemberében a román csapatok nagy tempóban közelítettek a demarkációs vonalhoz. Károlyi Mihály ekkor fogalmazza meg – késon – manifesztumát a németekhez, románokhoz, ruténekhez és szerbekhez. Észre kellett volna vennie, hogy az ország területén élő valamennyi nemzetiség hónapok óta az önrendelkezési jog mámorában élt. Füle a hallásra már senkinek sem volt. A megszállást siettették, mert Maniuék december 1-re hívták össze Gyulafehérvárra a sorsdöntő nagygyulést.

1918. december 1-én, százezer román gyült össze Gyulafehérváron, Brassótól Máramarosszigetig, a Zsíl-völgyébol, Bánátból és Biharból, mindenünnen, hogy jelen lehessenek a nagy pillanatnál, amikor kimondják Erdély elszakadását Magyarországtól és egyesülését Romániával.

A nagygyulésre sem a magyarokat, sem a szászokat nem hívták meg, így az o akaratuk és beleegyezésük nélkül döntöttek sorsukról. A Gyulafehérvári pontokban ígért autonómiát, a teljes jogegyenlőséget és gazdasági biztonságot egyetlen percre sem élvezhette a Románia területén élő tizenhat nemzetiség.

A gyulafehérvári gyulás történelmi dokumentumainak egyik legérdekesebb darabja Ferdinánd király távirata, melynek befejező mondatai így hangzanak:

*Hálát adok a Mindenhatónak, hogy harcosaim vitézsége által megengedett nekem e magasztos tényben közremüködni, hogy szeretett népemmel együtt átélhessem e felséges perceket. Ahogy a szenvedésben és fájdalomban veletek osztoztam, úgy veletek vagyok örömtökben, amely minden románok öröme, és szívem a ti szívetekkel egyesítve azt mondja a jobb jövő reményében: Éljen az oszthatatlan Nagy-Románia!*¹⁹

A frissen megválasztott Román Nemzeti Tanácsból egy tizenöt tagú kormányzótanács, a Consiliul Dirigent, vált ki, ettől a perctől kezdve ok voltak Erdély kormánya. Elso felhívásuk: felszólították Erdély lakosságát, hogy mindennemű kapcsolatot szakítsanak meg a magyar kormánnyal.²⁰

Nem sokkal a nagygyulás után a gyulafehérvári gyozok elutaztak Bukarestbe, hogy hivatalosan is jelentsék a királynak Erdély és Románia egyesülését. Az elso hidegzuhany itt érte az erdélyi román vezeteket, ugyanis a Bratianu kormány minden hatalmat magához ragadott és elindította a harcot a nagyszebeni román kormányzótanács feloszlatásáért. Ekkor

¹⁹ Mikes Imre i.m.

²⁰ Gazeta Oficiala, 567/1918, Bucuresti

indult el a máig tartó szociális és elvi ellentéteken nyugvó harc az erdélyi és a regáti románok között.

A hirtelen változást Erdély magyarsága nem tudta elfogadni. Ezért, a románokhoz hasonlóan ék is egy nagygyulést hívtak össze 1918. december, 22-re Kolozsvárra. 120.000-en tolongtak Mátyás király szobra körül a templomtéren. Sokkal többen szerettek volna ideutazni, de a Nagyszebenben székelő Consiliul Dirigent, a Gyulafehérváron megígért teljes szabadság nevében úgy rendelkezett, hogy a Kolozsvárra igyekvőket tartóztassák fel. A rendelet értelmében a megszálló román hatóságok leállították a Kolozsvár felé haladó vonatokat már december 21-én, ugyanígy a Zsíl völgyéből a kincses város felé igyekvő 30.000 bányászból is csak 5.000 jutott el a Szent Mihály templom terére. A nagygyulést a világhíru tudós, Erdély fokormánybiztosa, Apáthy István nyitotta meg ezekkel a szavakkal: *Legyozve ellenségeink túlereje által, be kell ismernünk, hogy leverték bennünket. De annyira nem gyoztek le, hogy a körülöttünk lakó bármely nemzetnek joga volna rendelkezni felettünk. Annyira nem gyoztek le, hogy valamennyi itt lakó nemzetnek joga lehessen az ország feldarabolását kimondani s egyik darabját az egyik, másik darabját a másik országhoz csatolni. Annyira nem gyoztek le, hogy ma már le kellene mondanunk emberi és nemzeti jogainkról. Legyozhatték bennünk a testet eroszakkal, de nem gyozhatték le lelkünket az igazság fegyverével.*

Gyulafehérváron a román nemzeti komité kinyilvánította, hogy Magyarország 26 vármegyéjének románsága egyesül Romániával, és így 26 vármegye területén lakó összes népesség Romániához tartozik. Ezen a területen csaknem 4 millió nem románnal szemben csupán 2 millió 918 ezer román él. Ezeknek a velük szemben álló többség felett nincs joguk határozni. A magyar nemzet nem fogja turni 26 vármegye elszakítását.²¹

Két nappal később, Karácsony napján, ugyanezen a téren már a román hadsereg katonái masíroztak. Aznap már reggel hét órakor eltűntek a magyar lobogók Kolozsvár utcáiról. Kilenc órakor a Román Nemzeti Komité kordont vont a Mátyás király téren. S elkezdődött a román tömegek felvonulása. Az egyházak emberei az élen haladtak, lelkesítve a jelenlévőket. Hajnalban indult el tizenhárom román dandár Apahidáról Erdély fővárosának megszállására. Kb. tizenegy óra körül érkeztek a Mátyás szoborhoz, amikor a tömeg krizantémokkal (lásd oszirózsás forradalom) dobálta meg őket, s boldogan énekelték a Desteapta-te romanul-t (Ébredj román halálos álmodból), amely ének nem más, mint a mai román himnusz...²²

²¹ Mikó Imre: Huszonkét év, Studium kiadó, Budapest, 1941

²² Mikó Imre i.m.

Mikes Imre leírásából tudjuk, hogy még a megszállás napjának délutánján a telefont, a postát és a lapokat cenzúra alá helyezték, s plakátokon jelentették meg a megszálló román parancsnokság rendeletét. A rendelet rövid kivonata így szól:

1. *A román megszálló parancsnokság ezennel kihirdeti a kivételes ostromállapotot.*
2. *A megszálló katonaság a rendzavarókat internáltatni fogja.*
3. *Az eddigi közigazgatási apparátus ezután is működésben marad, de az egyes testületek mellett román összeköto tiszték dolgoznak majd.*
4. *A lakosság köteles a térparancsnokságra mindennemű lofegyvert és hadászati eszközt beszoigáltatni.*
5. *A különböző gyuléseket, egyesüléseket, sőt, még az utcán való csoportosulásokat is ezennel betiltja a megszálló hadsereg parancsnoksága.*
6. *Az utcán egyszerre és együtt legfeljebb három személy járhat. Déli tizenkettőtől reggelig tilos a forgalom.*
7. *Szeszes ital csak kismértékben fogyasztható.*
8. *A színházak és mulatók továbbra is megtarthatják eloadásaikat, de musorukban semmi sérto nem lehet a megszálló csapatokkal vagy Romániával szemben.*
9. *Az osztrák-magyar hadsereg mindennemű felszerelése és egyenruhája beszoigáltatandó.²³*

1919. január, 18-ra – demarkációs vonal ide vagy oda –, a román hadsereg már megszállta Erdély Máramarosszigettől Brassóig terjedő területeit. A Székely Hadosztály kemény harcokat vívott a román hadsereggel, mígnem a magyar kormány hazaküldte őket otthonaikba...

Ismét forduljunk a szemtanúhoz, aki végigélte ezeket a keserves hónapokat, éveket.

A túsok hosszú sorokban vonulnak az internálótáborok felé. A máról holnapra kisebbségi sorsba szédült magyar polgárok keseruen izzadják ki a sarcokat. Rekvirálás, kiutasítás, letartóztatások. Aztán: huségeskü, tízezren és tízezren az utcán. Könnyes ácsorgások a zsibvásárokon. S minden felül a botütés, mely a megszállás hónapjaiban a legfőbb, leggyakoribb, legkeservesebb jogforrás.²⁴

Barabás Samu, kolozsvári református esperes naplójába²⁵ jegyezte le, hogy 1919. január, 10-én Kolozsvár legnevesebb polgárai közül: többek között az unitárius püspököt, Ferenc Józsefet, Apáthy István világhíru tudóst, két rabbit s másokat internálták, őket téve

²³ Mikó Imre i.m.

²⁴ Mikes Imre i.m.

²⁵ Barabás Samu: Napló, sajtó alá rendezte Koréh Endre, 1922, Kolozsvár

felelőssé a románokat ért atrocitásokért, de nemcsak a megszállt, hanem a még meg nem szállt területeken is.

Példát is tud az esperes.

Cigányi községnél – Kolozsvártól kb. 100 km-re székely, és román katonák összeverekedtek. A székelyek kilenc románt leltek, s emiatt Kolozsvárnak kellett 900 ezer korona sarcot fizetnie. Emellett kötelezték a várost, hogy az incidens helyszínére, Cigányiba, küldjön a sarcon felül kilenc érckoporsót és kilenc babérkoszorút...

Január 15-én elfogták Dr. Apáthy Istvánt, és öt év börtönre ítélték. Közben megérkezett Kolozsvárra Pathé tábormok, akirol úgy tudták, hogy magyarbarát. Nagy reményekkel vonultak a New York szálló elé, hogy együtt kérjék a tábormok segítségét. A javarészt munkásokból álló tömeg a nyári színpad előtt gyülekezett (ma a kolozsvári magyar opera épülete, ahová épp 1919 januárjában számúzték a magyar színházat és operát mindenestől), s onnan vonultak – magyar lobogók alatt – a szálloda elé. Katonai készenlét fogadta őket, s egyszerűen, minden felszólítás nélkül, sortűzre eresztették a tüntető magyarok csoportjába. Sok sebesült maradt a földön, egy gimnazista fiút meg is gyilkoltak...²⁶

Az Unirea c. lapban ezenközben a következő buzdító szöveg jelent meg:

Ami előre látható volt bekövetkezett. A magyarok még most is, amikor le vannak tiporva, nem férnek a borukba és terrorizálják az egész világot.

De most megszólalt a harsona.

A mócok csapatai előre igyekeznek, hogy fegyvert ragadjanak. Most az egész román nemzet egy táborba igyekszik, hogy megvédje osi birtokát. Eddig idegen, sőt ellenséges érdekekért ontottuk vérünket. Ha a magyarok meg akarnak győzödni arról, hogy harcol a román nép, mikor saját nemzeti ideáljéért küzd, megláthatják.

Keljetek románok az ország négy sarkából! Most vagy soha! Papok, akik mindig elől jártatok a frontokon a kereszttel, hirdessétek a románoknak a szószékekről és a templomok ajtajából, hogy ütött a szent óra a mi keresztjáró népünk számára.

Minden román lélek vessen háromszor keresztet, és mondja:

- Ámen, és az Isten segítsen!

*Nincs emberi hatalom, amely megállítana utunkon. Fegyverre!*²⁷

Erdély történetének külön fejezete a magyarok ellen elkövetett atrocitások sora. A magyar köztisztviselőket, tanárokat és tanítókat huségeskü letételére kényszerítették. Irtó

²⁶ Barabás Samu i.m.

²⁷ Unirea, Kolozsvár, 1919. január 16.k

hadjáratot indítottak az erdélyi magyar tannyelvu iskolák ellen. A békeszerződés megkötése előtt, a magyar iskoláknak kb. 60%-át bezárták, vagy működésüket felfüggesztették.

Ez sem volt elég.

A legagyafúrtaabb ötletekkel álltak elő a román hatóságok. Ilyen volt az 1919-ben megindított földbirtokreform vagy a kultúrözona megteremtése (1925-ben foglalták törvénybe), amely tíz erdélyi és tíz moldvai megyére vonatkozott – ahol a nemzeti kisebbségek nagy tömegben, pontosabban többségben éltek. Ezekbe az idegennek számító megyékbe románokat telepítettek, hogy megszüntessék az egy tömbben élő nemzeti közösségeket. Azok a román tanítók és tanárok, akik vállalták, hogy a kultúrözónához tartozó megyékbe mennek tanítani – a románosítás szándékával – kétszeres fizetést kaptak, házat, földet, stb. stb. A román hatalom szeretett volna a határszélen kialakítani egy román sávot, és a székelyföldet „visszarománosítani”. Bevezették a névelemzés gyakorlatát is. Akinek egy kicsit is románosan hangzó neve volt, azt kivették a magyar, zsidó vagy német iskolából és kötelezően román iskolába kellett járnia.

Sajnos ezen az állapoton az 1919. december, 9-én megkötött párizsi kisebbségi egyezmény sem változtatott, pedig annak 11.cikkelye éppen arra kötelezte Romániát, hogy a székely és szász közösségeknek vallási és tanügyi önkormányzatot biztosítson.²⁸

Panaszaikkal hiába fordultak akár az erdélyiek, akár a magyar kormány a békét elokészítő nagyhatalmakhoz, semmi esélyük sem volt arra, hogy egyáltalán meghallgassák őket.

Rossz fényt vetett Magyarországra az oszirózsás forradalom és a köztársaság kikiáltása utáni *kommunista diktatúra*. Ez volt az ok, amely feljogosította a román hadsereget, hogy Erdély után megszállja Magyarország nagyobbik részét, beleértve Budapestet is.

Harry Hill Bandholtz naplójából pontosan értesülhetünk a román hadsereg viselkedéséről. Tény, hogy Bandholtz amerikai tábornok jelentései miatt a román megszállás, a rekvirálások és a szabadrablás állandó vitatémát jelentettek a békekonferencián. Sajnos a francia és az olasz politikusok, csak a román érvekre figyeltek, és az o követeléseiket fogadták el. A francia és olasz küldöttek még azon is vitakoztak, hogy ne csak az 1919. nyarán kitüzött területet kapja meg Románia, hanem azt, amelyet az 1916-os titkos szerződésben rögzítettek.

---

²⁸ L. Balogh Júlia: Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás, Budapest, 1996.

A békekonferencia kiküldött bizottsága több jegyzéket is intézett Romániához, Magyarország és Budapest megszállása miatt, de ezekre még válasz sem kapott. A románok külön politikát folytattak.

Végül, 1919 szeptemberében a békekonferencia ultimátumot intézett Romániához, melyben erosen bírálta Magyarország gazdasági kifosztását. Azonnali választ kért a következő kérdésekre: Románia - kész-e kivonni csapatait Magyarországról és Budapestről; hajlandó-e azonnal beszüntetni a magyar javak elkobzását; s az eddigi elkobzott javakat átadni a Jóvátételi Bizottságnak; kész-e együttműködni a szövetségesekkel?

Az antant katonai bizottsága jelentéseiben az áll, hogy a megszálló román csapatok 1919. szeptember 15-ig 8877 vagon árut vittek ki az országból Szolnoknál, és 9391 vagon Csongrádnál. (Az egész rekvirálás ellen egyetlen sikeres akcióról tudunk, arról, amikor Bandholtz tábornok megakadályozta a budapesti Nemzeti Múzeum kifosztását.)

Bukarestnek, pedig eszébe sem jutott válaszolni a békekonferencia ultimátumára. Csak a hónap végén. És feltételeket szabott. Újabb területeket követelt: Békéscsabát, a Maros torkolatát és több helyen a határ eltolását Magyarország belseje felé.

A békekonferencia ultimátumának átadását Sir George Russel Clerk angol diplomatára bízta. Clerk Bukarest és Budapest között ingázott, s próbálta megérteni a kelet-közép-európai bonyolult viszonyokat. Úgy tunik, nem sikerült neki. Bratianu miniszterelnök nem vette figyelembe az ultimátumot, csak folyamatosan ismételte a brit diplomatának, hogy a békeszerzők ne feledkezzenek meg arról, hogy Románia mennyi szolgálatot tett az antantnak. Majd benyújtotta lemondását.

A békekonferencia egyre ingerültebben követelte a román csapatok kivonását Magyarországról és ugyanezt követelte a szerb-horvát-szlovén és a csehszlovák kormányoktól is. Ugyanis, már ok is a magyar állam határain belül portyáztak.

A román csapatok a figyelmeztetések ellenére, megszállva tartották Magyarországot 1919. november 14-ig, semmibe véve a szabadrablás és az ország kifosztása elleni felszólalásokat. A román kivonulás harmadik napján Horthy Miklós vonult be Budapestre.²⁹

Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői: gróf Majláth Gusztáv Károly római katolikus püspök, Nagy Károly református püspök és Ferenc József unitárius püspök, levélben fordultak a békekonferencia ötös fótanácsához 1919. szeptember 8-án. Jajkiáltásukra semmiféle választ sem kaptak. Álljon itt néhány részlet a fopapok leveléből:

---

²⁹ Harry Hill Bandholtz: Napló nem diplomata módra, Román megszállás Magyarországon, Magyar Világ Kiadó, Budapest, 1993

...Azokat a tisztviselőket, akik a hágai egyezmény és a belgrádi fegyverszüneti szerződés írott betűjéhez ragaszkodva a kormányzat által követelt állampolgári huségeskü letételét a békekonferencia jogeros döntéséig hazafiatlannak és idoszerutlennak tartva megtagadták: állásukból minden nyugdíj és ellátás nélkül elmozdították, s családjaikkal együtt koldusbotra juttatták... Ugyanezen tisztségviselők közül, akik nem a megszállott területen születtek, most, a legbizonytalanabb idoban, a téli beszerezések évadján, családjaikkal együtt kitoloncolják a határon túlra... Ugyanúgy járnak el mindenki mással, különösen az özvegyekkel és az elhagyatottakkal, s a nagy magyar központokból, így Kolozsvárról is, minden magyar, aki 1914. július 31-e után költözött be, irgalmatlanul kilakoltatnak, s a lakásukba, tuzhelyük mellé románokat helyeznek el, hogy a kulturális központok nemzetiségi arányszámát is eroszakosan megváltoztassák...

...Megindították a földbirtokreformot, amelynek helyes alapelgondolása az, hogy minden nagyobb birtokot kisajátítanak a földnélküli parasztság számára. Miután azonban az 500 holdnyi maximumon felül Erdélyben birtok csak a magyarság kezén van, tulajdonképpen, tekintélyes része éppen a magyar felekezetek iskolái és kultúrintézményei birtokában, továbbá miután a tervezett jogosultak közül elonyben részesítik a katonákat, akik a román Kormányzótanács rendeletére Magyarország ellen fogtak fegyvert, végül miután a kisajátítás nem automatikusan, hanem a román állami közegek útján történik: ez a birtokreform a szociális panasz örve alatt a magyarság irgalmatlan deposszedálására és kultúrintézményeinek elsorvasztására vezet...

...Átvették az összes állami, községi és szerződésekkal állami kezelésbe adott felekezeti iskolákat, felszerelésükkel együtt: tanszemélyzetét – miután ok is idoelottinek mondották az állampolgári eskü letételét – szolgálataikból elbocsátották. Miután az átvett iskolákba helyettük elegendo tanerót nem tudtak állítani, még a kvalifikációs törvény megcsúfolásával sem, így az iskolák egész sora üresen áll, mégis felekezeti iskoláink és internátusaink helyiségeit katonai célokra lefoglalják...

...Alantas közigazgatási szervek, falusi bírák, csendorormesterek útján a vallási élettel össze nem függo és lelkiismeretükkel meg nem egyezo liturgikus funkciókra kényszerítik a papokat, s amennyiben a rendelkezéseket vonakodnak teljesíteni, nemcsak bebörtönzik, hanem embertelen módon meg is verik oket... A Budapest elfoglalása örömére elrendelt harangzúgás és hálaadó istentisztelet megtagadása miatt bebörtönzött, véresre vert magyar keresztény papok száma napról napra no... üldözik a magyar színt, a magyar ruhát, a magyar szót s ilyen irányú atrocitások ellen senki védelemben nem részesül. Kolozsvárt, Marosvásárhelyen,

Brassóban, Déván ledöntötték és meggyalázták a magyar nemzet legnagyobb hősait vagy vallásos géniuszeit ábrázoló remekműveket...

...Nekünk magyaroknak még e cselekedetek felett érzett felháborodásunkat is vissza kell fojtanunk, hogy panaszainkra igazságot soha, feljajdulásainkat is megtorló új üldözést annál többször lássunk...³⁰

A gyoztesek, akik efféle részletekre, mint egy közösség lelki vezetőinek a megszólalása, nem figyeltek oda. Egy dolog érdekelte őket: Európa, új érdekek szerinti átrendezése. A magyar békeszerződést 1920. június 4-én írtak alá.

Senki magyar ezt a reánk parancsolt békét lelkében el nem fogadta soha.

Politikai szempontból azonban Magyarország most két magatartás közül kellett, hogy elobb-utóbb válasszon.

Az egyik az, ha a magyarság hivatalosan és minden nyilvános megnyilatkozásban is a békeokmány álláspontjára helyezkedik.

A másik magatartás, amit végül is választottak, hogy a békét csupán reákvényszerített formalitásként tekinti, tagadja érvényességét és követeli annak revízióját.³¹ - írta Bánffy Miklós az erdélyi magyarság nevében.

Magyarok Magyarországon és Romániában

Az 1920-21-ben létrejött független magyar állam más ország volt, mint a korábbi, és ezért nemzetközi jogilag másként kellett volna gondolkodni róla, s másként a jövőjéről. Sajnos, ez a békeszerzőknek meg sem fordult a fejében. Ugyanis Magyarország 1920-ban nem csak területet és lakosságot veszített, hanem városi hálózatot – Kassa, Kolozsvár, Temesvár és Pozsony voltak a főváros után a legdinamikusabban fejlődő városaink! – bányákat, erdőket, vizeket, hegyeket, hegyi legelők sorát, utakat, vasutakat, nyersanyagot, gazdaságokat, s az ország legszebb tájait...³²

Románia viszont nemcsak területileg gyarapodott, hanem kapott 5 milliónyi más nemzetiségű lakókat. A román kormányzatra súlyosan nehezedett rá a különböző nyelvu és kultúrájú embertömeg jelenléte és igényei! A kisebbségi sorsra jutott milliók túlnyomó

³⁰ Balogh Júlia i.m.

³¹ Bánffy Miklós: Huszonöt év, Püski, Budapest, 1993.

³² Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában, Csokonai Kiadó, 1998

részének történelmi öntudata, anyanyelvi kultúrája és muveltsége semmivel sem állott alacsonyabb szinten, mint az új hatalom képviselőié. Sok esetben annál jóval magasabb szintu volt. A románok az „idegenek” vélt vagy valós kultúrfölénye miatt bizonyos fajta *kisebbrendusége érzéssel* küzdöttek. Ezt az indulatot csak brutális intézkedésekkel tudták leplezni. Az erdélyi magyarság és németség nehéz helyzetbe került mind az ókirályságbeli, mind az erdélyi románság felnövekvő középosztályával szemben. A regáti románság nem is értette pontosan a kisebbségi kérdések nyomán felmerülő gondokat, az erdélyi románok pedig, a magyar arisztokráciában és középosztályban látták múltbéli elnyomóikat. Tehát nemcsak a nemzetiségi elfogultság, hanem bizonyos osztálygyűlölet is feltámadt, amelynek a nyugat előtt a „fiatal demokratikus és népi Románia” azt a színezetet adta, mintha az idejétmúlt, feudális, a múlt minden igazságtalanságához ragaszkodó magyarsággal kellene megbirkóznia.

A történelmi román területek – a Kárpátok, az Alduna, a Dnyeszter és a Fekete tenger között – román többségű lakossága ellensúlyozta valamennyire az országhoz újonnan hozzácsatolt tartományok heterogén népességét. Olyan tartományok is kerültek az új román államhoz, amelyek területén románok egyáltalán, vagy csak elenyésző arányban éltek. Ilyen terület volt a Székelyföld – ahol a magyarság aránya 90-95% fölött volt. De ugyanígy említhetjük a dél-dobrudzsai Durustor vagy Caliacra megyéket, ahol a románság alig haladta meg a 20%-ot, ahogyan a bukovinai Csernovicban vagy a besszarábiai Cetatea Alba megyékben is. Más helyeken a lakosság pedig annyira kevert volt, hogy négy-ötfféle nemzetiség élt együtt.

A nem román nemzetiségek közül, Nagy-Románia területén, a legmagasabb lélekszáma a magyaroknak volt. A lakosság zöme a Kárpátokon kívül eső területeken élt. Az 1930-as román népszámlálás szerint a 13.3 millió lakósból 10.2 millió élt a Kárpátokon kívül és alig három millióan az ország Kárpát-medencére eső részében. Ez az arány később is megmaradt. Románia nemzetiségi statisztikája három népszámlálás tükrében a következőképpen alakult:

	1910		1920		1940	
	130.177 km²		295.049 km²		202.485 km²	
	lakosság %		lakosság %		lakosság%	
román	6.546.424	90.5	12.981.324	71.9	9.951.396	83.7

magyar	147.429	2.0	1.425.507	7.9	512.067	4.5
német	27.062	0.4	745.421	4.1	565.321	4.9
zsidó	241.088	3.3	728.115	4.0	313.089	2.6
orosz						
ukrán	42.293	0.6	991.265	5.7	68.002	0.9
rutén						
bulgár	60.212	0.8	366.384	2.0	64.655	0.5
török						
tatár	42.248	0.6	176.913	1.0	41.251	0.3
cigány	83.000	1.1	262.501	1.9	194.565	1.1
szerb						
horvát	4.570	0.1	51.062	0.3	49.888	0.4
cseh						
szlovák	-	-	51.842	0.3	32.245	0.3
lengyel	-	-	48.310	0.3	15.075	0.1
egyéb	45.594	0.6	228.384	0.6	88.157	0.7
összesen	7.239.920		18.057.068		11.895.693 ³³	

A különböző történelmi múltú tartományok a közigazgatási beosztásban megtartották a maguk különállását. Moldva, Besszarábia, Dobrudzsa, Olténia élő fogalmak ma is, a járások és megyék feletti összefogó egységek. A Kárpátok gerincén a régi államhatár továbbra is megmaradt, mint jelentős közigazgatási határ. Nehéznek bizonyult a történelmi Erdélyen kívüli magyar területek közigazgatási beosztása. A Magyar-alföld déli részén a Bánság elég jól elkülönült terület, de az Alföld középső és északi széle nem volt elég jól egybefogható közigazgatásilag. Körös és Máramaros vidéke névvel illették, de ez a közigazgatásilag egységesen kezelt terület valójában két külön darabból állt. A megye- és járáshatárokat, különösen az újonnan szerzett területeken – nemzeti célokból – többször megváltoztatták. Például 1938 augusztusában a diktatúra mind erősebb érvényre jutása idején a történelmi tartományokat egyszerűen eltörölték, és helyükbe a vízvidékek szerint kialakított új közigazgatási egységeket iktattak be: Tinutul-Oltului, Bucegi, Marea, Dunarea, Nistru, Prut, Suceava, Mures, Someș, Timis. Ezek az új tartománynevek és beosztások egyáltalán nem mentek át a köztudatba.

³³ Recensământul general al populației României. București, 1940

Húsz év alatt Romániában négy alkalommal alakították át a közigazgatás szerkezetét és hoztak általános jellegű közigazgatási alaptörvényeket: 1925, 1929, 1931 és 1938-ban.³⁴ Azzal együtt, hogy ezek a társadalmi átrendeződések mindig komoly megrázkódtatást jelentettek az ország életében.

A győztes román többség az első világháború után törvényszerűen igyekezett megragadni minden eszközt és ideológiát, hogy a maga teremtette társadalmi-politikai élet minden területén valóban uralkodóvá válhasson. A történelmi identitás keresése az igen gyakran változó román kormányoknak mindig jó ürügyül szolgált minden igazságtalan intézkedésükre.

1918 és 1940 között összesen harmincöt kormány váltotta egymást:

kormányelnök	pártállás	kinevezés-megszűnés
1. Coanda, C. tábornok	Néppárt	1918.10.24 – 1918.11.29
2. Bratianu, Ionel	Nemzeti Liberális	1918.11.29 – 1919.09.27
3. Vaitoianu, A. tábornok	Nemzeti Liberális	1919.09.27 – 1919.12.01
4. Vaida-Voievod, Al.	Nemzeti Párt	1919.12.01 – 1919.12.13
5. Averescu, tábornok	Néppárt	1919.12.13 – 1921.12.17
6. Take, Ionescu	Konzervatív Párt	1921.12.17 – 1922.01.19
7. Bratianu, Ionel	Nemzeti Liberális	1922.01.19 – 1926.03.30
8. Averescu, tábornok	Néppárt	1926.03.30 – 1927.06.04
9. Barbu-Stirbei, herceg	párton kívüli	1927.06.04 -1927.06.22
10. Bratianu, Ionel	Nemzeti Liberális	1927.06.22 – 1927.12.24
11. Bratianu, Ionel	Nemzeti Liberális	1927.12.24 – 1928.11.10
12. Maniu, Iuliu	Nemzeti Parasztpárt	1928.11.10 – 1930.06.07
13. Mironescu, G.G.	Nemzeti Parasztpárt	1930.06.07 – 1930.06.13
14. Maniu, Iuliu	Nemzeti Parasztpárt	1930.06.13 – 1930.10.10
15. Mironescu, G.G.	Nemzeti Parasztpárt	1930.10.10 – 1931.04.18
16. Iorga, Nicolae	Nemzeti Egységpárt	1931.04.18 – 1932.06.06
17. Vaida-Voievod, Al.	Nemzeti Párt	1932.06.06 – 1932.10.20
18. Maniu, Iuliu	Nemzeti Parasztpárt	1932.10.20 – 1933.01.14
19. Vaida-Voievod, Al.	Nemzeti Párt	1933.01.14 – 1933.11.14

³⁴ Romania Msre 1918-1940, B ucuresti, 1941.

20. Duca, I.Gh.	Nemzeti Liberális	1933.11.14 – 1933.12.30
21. Angheliescu, C.	Nemzeti Liberális	1933.12.30 – 1934.01.03
22. Tatrescu, Gh.	Nemzeti Liberális	1934.01.03 – 1934.10.02
23. Tatarescu, Gh.	Nemzeti Liberális	1934.10.02 – 1937.11.17
24. Tatrescu, Gh.	Nemzeti Liberális	1937.11.17 – 1937.12.28
25. Goga, Octavian	Nemzeti Keresztény	1937.12.28 – 1938.02.10
26. Cristea, Miron	Tekintély kormány	1938.02.10 – 1938.03.30
27. Cristea, Miron	Tekintély kormány	1938.03.30 – 1939.02.02
28. Cristea, Miron	Tekintély kormány	1939.02.02 – 1939.03.07
29. Calinescu, A.	Parancsuralmi rendszer	1939.03.07 – 1939.04.21
30. Argesanu, Gh.	Parancsuralmi rendszer	1939.04.21 – 1939.09.28
31. Argetoianu, C.	Parancsuralmi rendszer	1939.09.28 – 1939.11.23
32. Tatarescu, Gh.	Parancsuralmi rendszer	1939.11.23 – 1940.05.11
33. Tatarescu, Gh.	Parancsuralmi rendszer	1940.05.11 – 1940.07.04
34. Giurgutu, Ion	Parancsuralmi rendszer	1940.07.04 – 1940.09.04
35. Antonescu, ion	Légionista	1940.09.04 – 1944.08.23 ³⁵

Az egymást követő kormányváltások sora, a román belpolitikában olyan taktikai módszert is jelentett, amelynek a segítségével mindig el lehetett, pontosabban át lehetett hárítani a felelősséget, anélkül, hogy bárkin számon lehetett volna kérni valamit is.

A román ideológia a nemzeti eszme kizárólagosságát hirdette, emiatt az új, modern államban a nemzeti öncélúságot nem érintette az alkotmányosságot felrúgó királyi diktatúra, vagy a vasgárdisták szélsőjobboldali eszmevilága. Az erdélyi román középosztály máig meghatározó szemléletmódja az eminescui ihletettségu nacionalizmusból és a történelmi Magyarország rosszul lemásolt polgárosodási folyamatából épült. Ezzel a szemlélettel a vasgárda gyilkosságait is etikusnak értelmezték, ahogyan a „legális” idegengyűlöletet vagy az 1923-as alkotmány alapján álló nemzeti-parasztpárti-liberális nacionalizmust. Nem a szokásos európai értékekre hivatkoztak, hanem a politikán túli, pontosabban, ahogyan Lucian Blaga fogalmazott: az időtlen paraszti értékekre.

A román értelmiség nagyobbik része, a török birodalom periferiájától a Nyugat periferiájáig jutott el, pedig a franciás muveltségu román elit valóban mindent megtett annak

³⁵ Istoria guvernelor romanesti, Bucuresti, 1946.

A tekintély kormányzás ideje alatt a liberális és a Vaida-Voievod féle román front, valamint hat volt miniszterelnök: Angheliescu, Averescu, Iorga, Mironescu, Vaida-Voievod, Vaitoianu – valamennyien tércanélküli tisztséget visltek.

érdekében, hogy minél gyorsabban *nyugatosítsa* az országot. Ennek a kiválóan muvelt értelmiségi rétegnek a ritmusát képtelen volt felvenni a többség, s így a lemaradók körében egyre eroteljesebben jelentkezett ezt az új nemzeti fordulatot is idegennek érzo radikális irányzat.³⁶ Rövid ido alatt az un. *nyugatosodás* háttérbe szorult, s nem a felülrol jövo gondolat vált meghatározóvá, hanem az említett alapokon, mesterségesen kialakított közgondolkodás.

De mi történt mindeközben az Erdélyben kisebbségi sorsot élo magyarokkal?

Az Erdélyben maradt³⁷ magyar értelmiség nem képviselt egységes álláspontot a román államba való bekapcsolódás kérdésében. Az otthon maradt értelmiség képviseloi úgy gondolták, hogy a Párizsban Romániával megkötött kisebbségi szerződést kellene megtölteni tartalommal, és megnyerni a külföldi közvéleményt a magyar ügynek. A velük szemben állók, az új nemzedék, viszont azt szerette volna, ha minél hamarabb beilleszkednek az új állami keretek közé, s a kisebbségi szerződésben biztosított székely és szász autonómiáért, valamint a gyulafehérvári pontok betartatásáért küzdenek.

De mi is állott ebben az 1919. decemberi párizsi kisebbségi szerződésben, amelyet a román cenzúra az aláírását követoen jó néhány hónapig titokban tartott a magyar közvélemény előtt... A szerződés 8. cikkében a román állam hozzájárult ahhoz, hogy: *...egyetlen román állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő, vagy bárminő közzététel terén, vagy nyilvános gyuléseken.*

A román állam arra is kötelezte magát, hogy:

...a nem román nyelvű állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében méltányos könnyítésekben fognak részesülni.

Meg kell jegyezni, hogy a kisebbségi szerződésben rögzített jogok messze elmaradtak az egykori magyar nemzetiségi törvény (1886) előírásaitól. Alig két esztendő eltelte után, pedig már alig emlékeznek a román hatóságok az általuk 1919-ben elfogadott és aláírt szerződés írott betujére. A román igazságügy minisztérium kolozsvári foigazgatósága arra kötelezte a bíróságokat, hogy kizárólag a román nyelvet használják szóban és írásban.³⁸

³⁶ Lucian Blaga: Spatiul mioritic, Bucuresti, 1934

Molnár Gusztáv: A román nacioanlizmus magyarságképe - kézirat

³⁷ Az Országos Menekültügyi Hivatal jelentése szerint 1918 és 1924 között 197.035 magyar menekült el Erdélybol az anyaországba. Szerk. és kiad. A Magyar Kir. Központin Statisztikai Hivatal, Budapest, 1925

³⁸ A román igazságügy minisztérium 28.819/1921. január 11-i rendeletéről van szó

Ettől az időtől kezdve lassan-lassan a magyar nyelv mindenünnen kiszorult: az összes hatóságok intézményeiből, a városi tanácsok üléseiről, a városi, a megyei, a vasúti és általában az állami hivatalokból. Így érkezett el az 1938-as esztendő, amikor a magyar szó használata már *súlyosan büntetendő cselekménynek* számított!³⁹

Iuliu Maniu egy 1924-es parlamenti felszólalásában nehezményezte a kisebbségek nyelvhasználatának korlátozását, ezért, amikor 1928-ban o lett a kormányfó mindenki reménykedve várta, hogy majd most iktatják törvénybe az anyanyelv használatának jogát – ahogy korábban azt meg is ígérte a Nemzeti Parasztpárt elnöke. Sajnos a parasztpárti új közigazgatási törvény sem gondoskodott ennek a jognak a helyreállításáról.

A végrehajtó hatalom, saját belátása szerint vagy megengedte az anyanyelv használatát, vagy nem. 1930. április 7-én dr. Aurel Dobrescu, Kolozsvár tartományi igazgatója rendeletileg tiltotta meg a kisebbségi nyelvek használatát.⁴⁰

Átírták a magyar helységneveket, s azok magyar nevének említése büntetést vont maga után.⁴¹ A román helységnevek használata a magyar iskolai tankönyvekben, a sajtóban, az irodalomban – egyáltalán mindenütt – kötelező volt.

Amikor 1933-ban Duca román miniszterelnököt meggyilkolták a hatóságok, Románia egész területén ostromállapotot hirdettek, s bevezették a lehető legszigorúbb cenzúrát. Még a magánleveleken sem volt szabad a román mellé odaírni a magyar helységneveket.⁴² A magyarok védelmében, a román szenátusban Nicolae Iorga emelte fel a szavát 1935-ben. Így érvelt: *...a magyar uralom alatt a helységneveket románul írtuk, s ebben senki nem akadályozta a románokat*, ennek ellenére a román hivatalosságok szigorúan ragaszkodtak álláspontjukhoz.

1938. januárjában a kolozsvári üzleteket és házakat rendori közegek keresték fel és a tulajdonosokkal, és bérlokkal kötelezvényt íratják alá:

*Alulírott kötelezem magam, hogy február 1-től kezdődően kizárólag csak az állam nyelvén megfogalmazott feliratú cégtáblám és reklámtáblám lesz.*⁴³ Ez a szigor érvényesült az iskolai nyelvhasználatban (óraközi szünetekben a nem román gyermekek egymás közt csak románul beszélhettek), a vendéglokokban, a moziban vagy a vasúti kocsikban ugyanúgy.

Az Erdélyi Magyar Párt képviselői minden alkalmat megragadtak arra, hogy ezt a turhetetlen állapotot szóvá tegyék a román parlamentben, és tájékoztatták a Népszövetség

³⁹ 22.415/1938. augusztus 14.

⁴⁰ Jakabffy Elemér: Kisebbségben c. folyóirat, 1930/4

⁴¹ a Consiliul Dirigent 1. sz. dekrétum/1919, Sibiu

⁴² 155.662/1934 augusztus 11. sz. rendelet

⁴³ Erdélyi Lapok, 1938/2

Panasz Bizottságát is. De senkit sem zavart, hogy Románia nem tesz eleget érvényben lévő nemzetközi kötelezettségeinek, sőt azokat nyíltan megszegi.

Az erdélyi magyar történelmi egyházak – kisebbségben

A magyar történelmi egyházak – római katolikus, református és unitárius – sem lehettek elégedettek helyzetükkel. Az 1930-as román hivatalos statisztikák⁴⁴ szerint az egyházak híveinek száma a következő volt: református – 710.706; római katolikus – 645.544; unitárius – 69.257. Az újonnan alakult magyar evangélikus egyház lélekszáma 1930-ben 30.000 körül lehetett. Az unitárius egyház román uralom alá került teljesen, lévén erdélyi alapítású vallás... Az új határ kettészakította a római katolikus és a református egyházakat. A nagyváradi és a szatmári római katolikus püspökség csonkán maradt, míg a debreceni református egyházmegye csak részben került román uralom alá.

A reformátusok kimondták az új, a Királyhágó melléki egyházkerület megalakulását, és kérték a román állam jóváhagyását. Megválasztották új püspöküket is Sulyok István személyében. Az állami jóváhagyás az ő személyére csak 1926-ban érkezett meg, míg az egyházkerületet csak húsz év múlva, 1939. november 20-án ismerték el. Így első, a törvényben előírt egyházsegélyüket 20 év után, 1940. április 1-én kapták meg!⁴⁵

A két csonkán maradt római katolikus püspökség átszervezése is nyolc évig húzódtott. A román kormány nem akarta kitenni magát a világ előtt egyház- vagy vallásellenes vádaknak, ezért hosszasan tárgyalt a Szentszékekkel, s még azt is elhitették Rómával a román görög katolikusok, hogy a háború után a görögkeleti románok át fogják térni a római katolikus vallásra.

Ez a remény határozta meg a Szentszék viselkedését az erdélyi magyar római katolikusakkal szemben. Ezért kötötte meg ellenükre az 1927-es konkordátumot a román kormánnyal, amelynek értelmében az ezer esztendő és másfél milliós erdélyi és határ menti katolikus püspökségeket a 26 román (csángó-magyar) egyházközséggel rendelkező bukaresti román római katolikus püspökségnek rendelte alá. Rövid időn belül a bukaresti püspököt, a janicvár csángó-magyar Cisart (eredeti neve Csiszár) érseki rangra emelte, aki a konkordátum értelmében a katolikus egyházat képviselte a román parlamentben.⁴⁶

⁴⁴ Recensamintul...

⁴⁵ Nagyváradi Református Egyházkerület rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve, 1941/6-7

⁴⁶ Bíró Sándor: Kisebbségben és többségben, EPMSZ, Bern, 1989

A román közvélemény túlságosan magyarbarátnak ítélte meg a konkordátumot, ezért Onisifor Ghibu, egyetemi tanár, az erdélyi magyar közoktatás lefejezője, mozgalmat indított az osi Római Katolikus Status⁴⁷ megszüntetésére. Egyébként már 1923-ban támadta a Statust. Úgy vélte, hogy a Status nem is egyházi, hanem politikai jellegű magyar szervezet, tehát törvénytelen és kánon ellenes intézmény, azaz: állam az államban.

A román vallásügyi minisztérium, Onisifor Ghibu sugallatára, 1931. áprilisában létrehozott egy történelmi és jogi bizottságot, saját elnöklésével, hogy „kivizsgálják a Status ügyét”.

Évenként jelentek meg újabb és újabb írásai a kultuszminisztérium kiadásában, az egykori főtanfolyagelonek, az erdélyi magyar római katolikusok ellen. Egyik előterjesztésében oszintén leírta, hogy mi is a gondja-baja a Statussal:

*Mivel a Statusnak nincsen törvényes és kanonikus alakja, és mivel a román államra nézve kimondhatatlanul veszedelmes szervezetnek bizonyult, azonnal fel kell oszlatni és azokat a vagytonokat, amelyeket jogtalanul kezelt, az államnak kell átvennie, és az állam adja át a bírásukat jogosult tényezőknek, elsősorban a kolozsvári egyetemnek. Mivel pedig a Status jogilag nem létező alany, az állam azt minden formalitás nélkül, egyszerre rendelettel megteheti.*⁴⁸

Megelégetve az egyház elleni támadásokat, a Status magyar képviselői Rómába utaztak. A tárgyalásokon a magyar küldöttek mellett jelen lehetett meghívottként Románia vatikáni nagykövete Petrescu Comnen és Valer Pop igazságügy miniszter. Magyar részről: Gyárfás Elemér és Balázs András parlamenti képviselők szólaltak fel az erdélyi magyar római katolikusok nevében. A tárgyalásokat egy megállapodás aláírása követte volna, ha a román küldöttek nem állnak elő újabb követelésekkel. Többek között azt követelték, hogy a kolozsvári egyetem melletti római katolikus templomot engedjék át a görög katolikusoknak. Végül kompromisszumot kötöttek arról, hogy ezután minden vasárnap és ünnepnapokon a 11 óras misét egy-egy román görög katolikus pap celebrálja. Ez mai napig így működik.

A Római Egyezményt 1932. május 30-án írták alá. Az egyezmény megszüntette az Erdélyi Katolikus Statust és helyébe a Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegyei Tanácsot állította.

A román uralom alá került egyházak, évszázados fennállásuk ideje alatt tekintélyes értékű birtokokat építettek maguk és híveik számára. A római katolikus egyház, amely

⁴⁷ A Status – a világi vezetők és a papság XVII. században kialakult közös szervezete, amely az évszázadok folyamán teljesen kiépített autonóm jogi szervezetté épült ki.

⁴⁸ Onisifor Ghibu: Un anachronism. Bucuresti, 1931.

évszázadokon át az államegyház szerepét is játszotta gazdagabb volt jóval, mint a protestáns egyházak. Vagyonának jövedelmét egyházi intézményeinek, a püspökségeknek, a Statusnak és természetesen iskolák, közintézmények, könyvtárak stb. fenntartására fordították.

A protestáns egyházaknak nem volt központi vagyona, hanem csupán egyházközségi birtokai, amelyeknek a jövedelmét az egyes egyházközségek egyházi- és iskolai céljaira fordították.

Az 1924-es Egyházi Évkönyvben olvashatjuk, hogy az erdélyi magyar történelmi egyházaknak a földbirtokreform előtt 371.765 katasztrális hold birtokuk volt, amelyből a román állam 314.331 katasztrális holdat kisajátított.⁴⁹

Az Erdélyt járó angol és amerikai protestáns missziók tagjai megállapították, hogy az erdélyi magyar egyházi élet teljes bizonytalanságban tengődik. A kiküldött bizottság jelentésében rámutatott, hogy:

...a román kormány a protestáns egyházakat a magyar nemzeti élet centrumainak tekinti, s ennek folytán a román hatóságok gondosan figyelik őket, lehetőleg akadályozva működésüket. Amit láttunk, az elég volt, hogy meggyőzzön minket arról, hogy az intézmények gyöngítését azért tartják szükségesnek, hogy minél gyorsabban elrománosíthassák a magyar népet, ami úgy látszik kituzott céljuk.⁵⁰

A magyar papság üldözése elképesztő méreteket öltött. Olyan helyzetekről is olvashatunk a korabeli magyar sajtóban, hogy magyar papokat, csak, mert magyarok volt, egyszerűen – minden hivatalos procedúrát mellőzve – bebörtönöztek. Csak ez Erdélyi Református Egyházkerületben 1921-ig 28 lelkészt tartóztattak le.

Nem véletlenül támadták ennyire az egyházakat, az erdélyi magyarok egyetlen megmaradt intézményét, ugyanis a román nemzeti program egyik legeroteljesebben támogatott programja megvalósításának, a minél gyorsabb asszimiláció elérésének útjában állt. A terv egyik célpontja, természetesen a Székelyföld volt. Már az 1930-as évtől azt hirdette azt a „tudományos tétel” hirdette meg Nicolae Iorga, hogy a székelyek elmagyarosított románok. Az Astra⁵¹ 1930. július 2-i közgyűlésén dolgozták ki a székelyföldi románosító munka programját. Bogdan Duica, kolozsvári egyetemi tanár felszólalásában figyelmeztetett:

⁴⁹ Erdélyi Magyar Évkönyv, Kolozsvár, 1924

⁵⁰ Roumania ten years after, Boston, 1928

⁵¹ A nagyszebeni Astra, az erdélyi románok közmuvelődési egyesülete, a magyar uralom alatt 1860-tól zavartalanul működhetett, mint irodalmi, történelmi és tudományos egyesület, amelynek joga volt az iskolafenntartásra és gazdasági tevékenységre is. Erdélyben 52 fiók intézete működött, 26b alapítványt működtetett 885.000 aranykorona alappal.

Erdélyben ma eroteljesebb nemzeti politikát kell csinálnunk, mint tíz évvel ezelott. Most nemcsak védekeznünk kell, hanem hódítanunk is...Kötelességünk nemzeti nyelvünket, muveltségünket és szellemünket az ország legtávolabbi határáig is elvinni.

Az elhatározást tett követte, s a székelyföldi magyar egyházak addigi viszonylagos vallásszabadsága semmivé vált. 1934-tól elindították a román állami tisztviselők, tanítók, csendörök, jegyzők és minden alkalmas román segítségével a székely tömegek áttérítését az ortodox hitre. A száz és száz eset közül álljon itt egy példa:

1935. március 14-én Ilie Moisescu magyarhermányi román jegyző több helybeli református egyháztagot a község házára hivatott, ahol egy román nyelvű szöveget íratott alá velük. A hívek nem értették a szöveget, de a jegyző eroszakos fellépésének engedve aláírták. A nyilatkozat, pedig áttérési nyilatkozat volt, amit a jegyző május 8-án közölt Rozsondy Ádám református lelkésszel. Rozsondy e nyilatkozatból tudta meg, hogy tizenhat híve áttért a román görögkeleti egyházba...⁵²

1938-ban Románia súlyos belpolitikai válsága miatt II. Károly király feloszlatta a politikai pártokat és királyi parancsuralmat léptetett életbe. Külpolitikai okokból 1938 nyarán kisebbségi kormánybiztosságot hozott létre, hatáskörét minisztertanácsi határozatokkal állapította meg. Ebből nőtt ki az úgynevezett *kisebbségi statutum*. Hiába reménykedtek a kisebbségek vallási- és világi vezetői, ettől a változástól sem javult semmit a helyzetük, s talán még nagyobb önkényeskedés következett a román kisebbségpolitikában. Csak egyetlen megjegyzés az egyházak önállóságáról: a magyar egyházaknak a keresztelezésre, esketésre és temetésre is előzetes engedélyt kellett kérni a csendorségtól.⁵³

Az 1920-ban megnövekedett Romániának olyan feladatokkal kellett volna megbirkóznia, amelyek meghaladták a képességeit. Az elhamarkodott, rosszul átgondolt gazdaságpolitika válságba sodorta az országot. Az élet minden területén megjelenő közigazgatási brutalitásból egyenesen következett a nyílt, központi diktatúra. A csendorség és a rendorség mellett a katonaságot is bevetették a küzdelembe. Nechifor Crainic, a két világháború közötti időszak egyik legjelentősebb román költője, gondolkodója és Gandirea c. folyóirat szerkesztője ezt írja:

⁵² Bíró Sándor i.m.

⁵³ Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának ülése, 1939, Kolozsvár

*Románia II. Károly uralma alatt egy olyan véres kegyetlen korszakot élt át, amelyre nincs példa más népek történelmében.*⁵⁴ 1938 és 1944 között Romániában három diktatúra követte egymást: a királyi, a vasgárdista és az Antonescu-féle.

Ha Romániáról gondolkodik az ember, a magyarok és németek mostoha sorsa mellett föltétlenül meg kell említeni a zsidókét is, még akkor is, ha a legnagyobb támadás nem az erdélyi területeken élokot sújtotta, hanem az ókirályság területén élokot. A zsidók ellen elkövetett gyilkosságok nem Németországban, hanem Romániában kezdődtek 1940 januárjában – bukaresti vasgárdista zendülés, több mint 200 meggyilkolt zsidó áldozattal; 1941 júniusában – Iasi-i pogromban kb. 12.000 zsidót áldozattal; majd 1941. június 22 és szeptember 21 között további 166.000 zsidó lett áldozata a féktelen gyulölködésnek. Ezt követően a még életben maradtakat deportálták, és lágerekbe gyűjtötték. Antonescu marsall állítását: ő megmentette a romániai zsidóság életét, mert nem szolgáltatta ki őket a németeknek, aligha igaz. Pontosabban: meghagyta ugyan az ókirályságbeli és a dél-erdélyi zsidók egy részének az életét, de szinte teljesen kiirtotta a besszarábiai, észak-bukovinai és transznisztriai zsidókat, kb. 340.000 embert. Ma már tudjuk, hogy szándékában állt a dél-erdélyi zsidókat is deportálni, de az ortodox egyház és Mária anyakirályné kérésére elállt ettől a szándékától.

Nem véletlen, hogy ma Romániában a zsidók lélekszáma a 6000-t sem éri el. Mégis 2002. nyarán Ion Iliescu, román elnök, szó szerint megismételte Antonescu marsall kijelentését – Romániában nem volt holocaust.

Furcsa, hogy a mindenre kényes békeszerzők, akik 1947-ben már pontosan ismerték a haláltáborokban elpusztított milliók sorsát, nem voltak érzékenyek a romániai zsidóüldözésre és holocaustra, ahogyan a Tiso Szlovákiájában 1938-tól hasonló módon kivégzett és haláltáborba hurcolt zsidók sorsára sem. A szlovákiai zsidóság 89.000 lelkes közösségéből tízezreket deportáltak a németek által megszállt lengyel területre vagy éppenséggel Németországba. A szlovákok még 1945. márciusában is vonatokat küldtek Auschwitzba...

Mindezekre a tényekre nem az utólagos történészi búvárkodások derítették fényt. A kortársak pontosan tudták, hogy melyik államban mi történik. Ennek ellenére egyik béke-előkészítő állam delegációja sem tért ki a romániai és a szlovákiai zsidóüldözés kérdésére. Soha nem említik ezeket az eseményeket sem az olasz, sem a brit, sem a szovjet, sem az amerikai béke-előkészítő tárgyalásokon, mint ahogyan a nürnbergi-per folyamatában sem.

---

⁵⁴ Gandirea, 1943, december 16

A revízióról

1934-ben a Népszövetség Politikai Osztályának egyik tagját, az ír William O'Sullivan Malonyt, a Népszövetség Titkársága Kisebbségi Osztályának munkatársát, azzal bízták meg, hogy vizsgálja meg a béke- és kisebbségi szerződésekből adódott gondokat. O ezt meg is tette, s jelentésében megírta tapasztalatait. Tanulmánya bevezetőjében a következőképpen fogalmazott:

A szerződések tekintetében meg kell jegyezni, hogy egészében véve, az általunk megvizsgált szövegekben mérhetetlen gondatlanság mutatkozik a nemzeti hovatartozás megszerzése és elvesztése dolgában. Úgy tetszik, hogy az átengedett területeken az esetek legnagyobb részében a lakosságot az aláíró államok úgy kezelték, mintha barmokat tereltek volna egyik helyről a másikra; mintha azok csupán gazdát cseréltek volna, s azt várnák tőlük, hogy morgás és a képviselőikre való jog nélkül engedelmeskedjenek az új hatóságoknak”⁵⁵

Három évvel Malony vizsgálódásai után Európa vezető államai kísérletet tettek arra, hogy javítsanak valamit az elrontott államok közti viszonyokon.

1937-ben Párizsban rendezték meg a Peaceful Change nemzetközi konferenciát⁵⁶, amelyik az utolsó tudományos kísérlet volt az első világháború után arra, hogy az összekavart európai viszonyokat békés módon javítsák ki. A Teleki Pál alapította Államtudományi Intézet több memorandummal is szerepelt az eseményen. A konferencián állami szervek nem vehettek részt, csak tudományos intézetek. Az angol történészek tárgyilagosan ismertették a közép-európai nemzetiségi viszonyokat és azt, hogy mennyiben felelősek a Párizs környéki békeszerzők egy lehetséges újabb és még kegyetlenebb háború kitörésében, amelynek a csúcsát 1919-20-ban vetették el.

A magyar politikai vezető elit szükségesnek látta, hogy a szélesebb körű tájékoztatásban is jelenjenek meg az Államtudományi Intézetben készült tudományos munkák. Ezért 1938-tól kezdődően az intézet publikációit közölték tudományos, társadalmi vagy éppenséggel irodalmi folyóiratokban, a napisajtóban idehaza és külföldön. A téma mindig ugyanaz volt: az európai társadalmi és politikai fejlődés problémái, a közép-európai

⁵⁵ William O'Sullivan Molony: Nationality and the peace treaties, London, 1934.

„The population of the territories ceded or annexed, one has the impression, have in the great majority of cases been treated by the signatory states in terms of herded cattle, which has merely changed owners and was expected to comply to the new authority without murmur or right of representation.”

⁵⁶ Rónai András i.m.

nemzetiségi és területi kérdések, a gazdasági problémák elemzése – rendszeresen, tárgyilagosan, megbízhatóan és hitelesen – magyar és idegen nyelveken.

Teleki Pál szeretett volna az Államtudományi Intézet mellett felállítani egy – kizárólag a határon túli magyarok sérelmeivel foglalkozó – Tájékoztató Irodát. Az események felgyorsulása miatt nem volt már idő a terv kivitelezésére. Közeledett a Trianonban elrontott területrendezés felülvizsgálatának ideje. Sehol Európában nem állt rendelkezésre olyan szakszerűséggel összeállított anyag a közép-kelet-európai államokról, mint Magyarországon, Mindenki abban reménykedett, hogy most adódik alkalom a történeti fordulat okos és tárgyilagos elokészítéséhez: új területi rend születik az alaposan megvizsgált és megismert eróviszonyok szerint, hogy végre létre jöhessen a térségben egy tudományos alapossággal elokészített és az igazságosság alapján álló egyensúly.

Rónai András, aki egyik kidolgozója volt a visszatérországrészek tárgyalási anyagainak erről az időszakról így vall:

A két háború közötti korszak revíziós törekvéseit sommásan elítélni, osztályérdekből eredt sovinizmusnak, uralomváagnak, területéhségnek minosítani nem lehet. Igazságos megítélésükre csak a korszak összes jellemző feltételének bevonásával van mód. Kétségtelen, hogy a revízió érveit túlzó, elfogult elgondolások színezték. Ellentmondott a maximalista területi érv a döntőnek, a nemzetiséginek, amely annyiban volt és lehetett területi is, amennyiben minden nemzetiségi többség nemcsak valahol él, hanem a maga konkrét többségi területén. A revíziós törekvések hajtóerejét 1920-1945 között egyfelől az adta, hogy az 1920. évi béke Magyarországot valóban példátlan módon csonkította meg.⁵⁷

A korszakra visszatekintve és Magyarország teljes elszigeteltségét tekintetbe véve, be kell látnunk, hogy az ország nem is folytathatott más politikát, mint a revíziós politikát. A revízió gondolata több volt, mint egyszerű terület-visszaszerzési törekvés. *Az egész nemzet önbecsülését és önvédelmét jelentette.* A revízió kérdésében döntő szerepet játszó elit semmivel sem akart többet a magyar nemzet számára, mint amennyit bármelyik nép megkövetelhet és kikövetelhet magának. Bethlen István, Teleki Pál és a velük együttgondolkodók szemében a revízió nem egyszerű területi igényt jelentett, hanem a nagyon is szükséges belső revíziót is. Gondoljunk a Bethlen-kormány munkájára, Klebelsberg Kunó szerepére az oktatás- és kultúrpolitikában, egyszerűen arra a teljesítményre, amelyre

---

⁵⁷ Rónai András i.m.

képes volt Magyarország a két világháború között tudományban, oktatásban, irodalomban, egyáltalán a művészetekben, de még a gazdaságban is.

Az 1930-as évekre Magyarország és az utódállamok nemzetgazdasága súlyos helyzetbe került a gazdasági világválság miatt. A nagyhatalmak szembe fordultak egymással, s egyre inkább érezhető volt a háborús veszély, amelyet ki lehetett olvasni a nemzetközi tárgyalások hangulatából a nyílt, és titkos egyezmények megszorodásából. A küszöbön álló háború igazi kiváltója, ahogyan erre folyamatosan utaltak az angol diplomaták, az első párizsi béke elhibázott területrendezése volt. A rosszul meghúzott határok nemcsak nemzeti és nemzetiségi szempontból jelentettek gondot, hanem komoly gazdasági szembenállást okoztak az egyes államok között. Az elhibázott békediktátum egyre súlyosabban jelentkező hibáit először az olaszok, majd az angolok, s végül a franciák is belátták. De akkor már késő volt.

Ebben a feszült légkörben köszöntött be az 1938-as év. Németország terjeszkedési terveit csak a nemzetiségi sérelmekkel indokolhatta, tudva, hogy az elkövetett hibákat mindenki belátja, anélkül, hogy akár egy lépést is tenne azok kijavítása érdekében.

1938 München. Csehszlovákiát szövetségi szerződés kötötte Franciaországhoz és Angliához, de katonai szerződés fűzte a Szovjetunióhoz is. Mégsem mozdult egyik állam sem, hogy segítsen Csehszlovákiának, amikor a németek gyakorlatilag feldarabolták.

A müncheni szerződéssel az volt a baj, hogy erőszakkal született meg, s így elvágta a további békés területrendezések lehetőségét. Erőszakkal született meg, de a csehszlovák-magyar alapegyezményt nem Németország diktálta, hanem Olaszország vetette fel **az alapegyezmény megkötése után**. Németország nem örült ennek a javaslatnak, de belátta, akárcsak a négy nagyhatalom, hogy éppen a nemzetiségi alapelvek alapján jogos a magyar követelés.

Magyarország kérte a négy nagyhatalom közreműködését a tárgyalásokon, de odáig már nem terjedt trianoni békeszerzők nagyvonalúsága, hogy a magyarokért kiálljanak... így csak olasz és német közreműködéssel tárgyaltak. Csehszlovákia a későbbi visszacsatolt területek 93%-át diplomáciai tárgyalások útján engedte át Magyarországnak, csak a határ menti városok hovatartozásában nem tudtak megegyezni. Ekkor került sor a bécsi döntőbíróóság ítéletére. Végül olyan határt húztak meg 800 km-es távon, amely a nemzetiségi elvet szem előtt tartva a lehető legpontosabb volt.

Rónai András, aki tagja a határkiigazító bizottságnak, így gondol vissza Münchenre és Bécsre:

A müncheni egyezmény történelmi perspektívában nem azért volt rossz, mintha igazságtalan lett volna, hanem azért, mert túlléptek rajta. Rossz volt, mert késon és olyan

feszültséghelyzetben kötötték meg, amikor egy gát megnyitása nem levezeti az árt, hanem pusztító erőt szabadít el. Megkésve, túlfeszített erojátékban már nem a békét szolgálta, hanem háborúra biztatta a sikeres Németországot...az tény, hogy a magyar záradéki javaslat nem fegyveres fenyegetésre jött létre, és a nemzetiségi hovatartozás alapján támasztott magyar területi igényeket Csehszlovákiával szemben mind a négy nagyhatalom, Franciaország és Nagy-Britannia is jogosnak ismerte el, ezzel elismerve az általuk 1920-ban diktált béke részleges igazságtalanságát.⁵⁸

Olaszország, a Németországgal való szoros együttműködés mellett, egy olasz-jugoszláv-magyar blokk létrehozásán fáradozott. Sürgette a magyar kormányt, hogy az I. bécsi döntés után azonnal fűzze szorosabbra kapcsolatait Jugoszláviával. Ciano decemberi budapesti látogatásakor megígérte, hogy az 1939. január közepén Belgrádban szorgalmazni fogja az együttműködést Jugoszláviával is. Bármennyire is fontos lett volna, a magyar jugoszláv kapcsolatokat még ő sem tudta elomozdítani, mert a szerbek kikötötték: csak akkor tárgyalnak Magyarországgal, ha ahhoz Románia is hozzájárul. Budapest az erdélyi területek visszaszerzéséért küzdött, így elképzelhetetlen volt a megbékélés Bukaresttel.

Magyarország 1939-es kárpátaljai bevonulását a németek nehezen nyelték le. Nem nyugodtak bele, hogy elveszítették közvetlen összeköttetésüket Romániával, és nem örültek Magyarország és Lengyelország közös határának sem. Ez valahogy nem illett a német tervekbe... A közös lengyel-magyar határból Magyarországnak elonye nem származott, de gondja igen, hisz Hitler, amikor 1939 áprilisában elindította hódító háborúját azt kérte, hogy a német hadtest átvonuljon az országon. Az engedélyadást Teleki Pál miniszterelnök megtagadta, és minisztertanácsi döntéssel meg is erősítette azt, hogy Magyarország semmiféle módon nem támogatja a Lengyelország elleni hadjáratot. A lengyelekkel szembeni rokonszenvünknek komoly történelmi alapja volt az Árpád-házi királyoktól az Anjoukon át az erdélyi fejedelmekig – személyi és államközi kapcsolatainkon keresztül. 1939-ben már másodszer segített a lengyeleknek Teleki Pál. Eloszor 1920-ban, amikor az újjászületett lengyel állam majdnem újra elveszett. Az orosz-bolsevik hadsereg már visszaszorította a Visztuláig Pilsudski csapatait, amikor Teleki Pál több mint 20 millió töltnyrt rendelt a Weiss Manfréd gyárban a lengyel hadsereg megsegítésére. A csehszlovák kormány megakadályozta, hogy a hadianyagot átszállíthassák Csehszlovákián, így a segítség csak az utolsó pillanatban érkezett meg, kerülő úton. Tény, hogy ezzel a beavatkozással sikerült egy negyedszázaddal eltolni Lengyelország bolsevizálását.

---

⁵⁸ Rónai András i.m.

Németország 1941-es csapatzállítását megoldotta a készséges Szlovák Köztársaság. Ok átengedték a német hadtestet a szlovák állam területén. Lengyelország német lerohanását követően indult meg a lengyel menekültáradat Magyarországra. Meg kell jegyeznünk, hogy a magyar állam mindvégig védelmet biztosított számukra.

1939 márciusában Németország felszámolta a maradék Csehországot, majd elfoglalta Litvániától az 1918-ban elveszített Memel-vidéket. Elestett Madrid, Franco német-olasz segítséggel tekintélyuralmat teremtett Spanyolországban. Áprilisban Mussolini elindult Albánia ellen. Franciaország és Anglia egyességet kötött a Szovjetunióval, Németország pedig megnemtámadási szerződést. Majd Németország megtámadta Lengyelországot, amint említettük Magyarország nem engedte át a területén a német csapatokat, Anglia és Franciaország hadat üzent Németországnak. A Szovjetunió bevonult Nyugat-Ukrajnába és november végén kitört a finn-szovjet háború. A Népszövetség 1939. decemberében a finnek elleni háború miatt kizárta soraiból a Szovjetuniót. Megjegyzem a Népszövetség döntésének semmiféle következménye sem volt.

Magyarországon is forrott a politikai élet. A német elorennyomulással egy időben megerősödtek a szélsőjobb mozgalmak, ezért Teleki Pál, kormányra kerülése után egy héttel feloszlatta a Hungarista Pártot. A kormánypárt magkapta a választásokon a többséget, de ez csak formális többség volt, mert nagyon megerősödött a németbarát irány a parlamentben. Teleki 1939 szeptemberében felújította az ország diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval. A kisantant szétesett s a Párizs környéki béke idején elfedett sérelmek egyre eroteljesebben törtek a felszínre. A kialakult történelmi helyzet, egyre jobban érlelte a magyar-román kérdés, pontosabban Erdély hovatarozásának felvetését.

1940. június 26-én a Szovjetunió követelte Bukovina és Besszarábia átadását, 28-án pedig Bulgária Dél-Dobrudzsáét. Ezen a napon, ha Teleki Pál elindítja a magyar csapatokat Erdély visszafoglalására, sikerrel járt volna. De o nem akart fegyveres konfliktust a románokkal. Úgy gondolta, csak megegyezés révén szabad Erdély sorsát rendezni. Elfogadta a román kormány ajánlatát a tárgyalásokra, amelyet 1940. augusztus 16.-24. között Turnu-Severinben (Szörénytornyán) tartottak meg. Már a tárgyalás első napján kiderült, hogy a két fél között megegyezésről szó sem lehet, hisz, amint Ghigi⁵⁹ jelentéseiből kiderül a magyar fél a területi kérdéseket, a román fél pedig a lakosságcserét eroltette. Augusztus 22-én Csáky

---

⁵⁹ Giuseppe Ghigi, bukaresti olasz angykövet

István, a magyar külügyminiszter közölte, hogy amennyiben a románok nem hajlandók a területi kérdésről értekezni, a magyar fél felmondja a tárgyalásokat.

A tárgyaló felek megegyezés nélkül álltak fel az asztaltól.

Ribbentrop, német külügyminiszter 1940. augusztus 28-án fogadta Manoilescu Bécsben. Az üzlet világos. A német miniszter azt kéri Romániától, hogy a határai német védelméért cserébe tegyen eleget a magyar követeléseknek. Itália világossá teszi, hogy a döntés visszautasítása a tengelyhatalmak ellen irányuló cselekedetnek számítana. A király 1940. augusztus 29-ének éjszakáján összehívja a koronatanácsot: tízen szavaztak a döntés ellen, huszonegyen mellette. A miniszterelnök, aki maga is igennel szavazott, felolvasta a táviratot, amely bejelenti, hogy Magyarország már elfogadta a döntést; Románia számára a döntés annyiban hasznos, hogy Németország szavatolja az új határok védelmét.⁶⁰

1940. szeptember 5-én Károly király felajánlja Antonescu tábornoknak a miniszterelnöki széket, aki néhány óra gondolkodás után teljhatalmat követelt, így nem miniszterelnök, hanem az állam conducatora lett. Másnap, szeptember 6-án hajnalban aláírta a királlyal lemondó nyilatkozatát, amelyben királyi hatalmát a fiára, Mihaira ruházta át.

Szeptember 16-án Antonescu Romániát légionárius államnak kiáltotta ki, önmagát pedig az ország államvezérévé tette meg.

Augusto Rosso moszkvai olasz nagykövet a következő szövegu táviratot küldte Galeazzo Ciano olasz külügyminiszternek 1940. augusztus 26-án:

Az itteni magyar követ bizalmasan informált arról, hogy kormánya utasítására találkozót kért Molotovtól, és tájékoztatta ot a magyar-román tárgyalásokról, kifejtve neki a magyar követeléseket.

Molotov megerősítette, hogy a Szovjetunió az Erdélyre vonatkozó magyar követeléseket megalapozottnak tartja, és kijelentette, hogy a szovjet álláspont továbbra is kedvező Magyarország számára. Nem tudta azonban megmondani, hogy ez a kedvező álláspont milyen módon és formában nyilvánulhat meg a gyakorlatban. Mindjárt ezután Molotov tájékoztatást kért Itália és Németország álláspontjáról a tárgyalásokat illetően, kimutatva, hogy erosen érdekelt a római és a berlini kormány szándékainak megismerésében. Magyar kollegám tájékoztatása szerint, nyilvánvaló a szovjet kormány azon szándéka, hogy ebben a kérdésben a tengelyhatalmakkal egyetértésben alakítsa politikáját.⁶¹

Ny. I. Szaronov, budapesti szovjet nagykövet a következő jelentést küldte Moszkvába 1940. augusztus 28-án.

⁶⁰ Cathrine Durandin: A román nép története, Maecenas Könyvek, Budapest, 1998

⁶¹ Réti György: Olasz diplomáciai dokumentumok a második bécsi döntésről, Aula kiadó, Budapest, 2000.

Rajniss Ferenc képviselovel reggeliztem, aki közölte, tegnapelőtt Csákytól⁶² járt és a magyar-román tárgyalásokról beszélgetve Csáky mintegy mellékesen megjegyezte, a románok kijelentették Turnu-Severinben, hogy teljesen rendezett a román-szovjet viszony, és hogy őket támogatjuk a román-magyar konfliktusban.⁶³

Közben Németország elindította a nyugati háborút. Három hónap alatt hat államot rohant le. Németország Európa ura lett.

A román és a magyar határ mentén felvonult mindkét állam hadserege, pattanásig feszült helyzetet teremtve. Németország, attól félt, hogy két kituno szállítóját, Magyarországot és Romániát elveszítheti, ha nem vállalja Olaszországgal együtt a döntobírói szerepet.

A német döntobírói szerepet Románia azonnal elfogadta.

Végül a II. Bécsi döntést követően 1940. augusztus 30-án Észak-Erdélyt a magyar államnak, Dél-Erdélyt, pedig Romániának ítélték. Ez az ítélet, ha igazságosnak is mondható, rengeteg konfliktust hozott felszínre.

Az igen nagy gonddal és tárgyilagossággal végrehajtott 1940. évi magyar népszámlálás, amely az anyanyelven kívül a nemzetiségi hovatartozást is kérdezte, a visszacsatolt területen 3.011.000 lakost talált, ebből 1.867.000 magyar volt és 1.036.000 román, tehát 62.0% magyar és 34.4% román. A városokban, beleértve a nagyobb városokat is, a magyarok aránya még magasabb volt.⁶⁴

Város	Magyar	%	Román	%	Egyéb	%	Összesen
Kolozsvár	96.002	86.5	9.814	8.9	5.140	4.6	110.956
Nagyvárad	85.383	91.8	4.835	5.2	2.774	3.0	92.992
Szatmárnémeti	48.293	92.9	2.079	4.0	1.639	3.1	52.011
Marosvásárhely	42.087	90.5	1.756	3.9	1.090	1.1	44.933

Magyarországon és Romániában a többségi nemzetek mellett milliós kisebbség maradt.

⁶² Csáky István Magyarország külügyminisztere

⁶³ Ny. I. Szaronov naplója,

⁶⁴ Államtudományi Intézet hagyatéka, magántulajdon

	Magyarország	%	Románia	%
Terület (km ²)	171.000		202.485	
Lakosság/fo	14.679.573	100%	13.535.757	100%
magyar	11.367.342	77.4	404.188	3.0
román	1.100.352	7.5	11.827.110	87.4
egyéb	2.200.879	15.1	1.301.459	9.6

Ez mindkét országnak komoly gondokat okozott. A korabeli törvények és rendelkezések valamint a visszaemlékezések alapján, talán már össze lehetne hasonlítani a minőségi különbséget a két állam kisebbségi rendeletei, iskolapolitikája, egyházpolitikája stb. között. Mindenesre mindkét állam pontosan tudta, hogy az igazi területi döntés majd a háború utáni béketárgyalásokon dol el.

Teleki Pál elorelátását bizonyítja, hogy az általa alapított Államtudományi Intézetet, már a sikeres revízió után, 1941-ben, a háború utáni idokra való felkészüléssel bízta meg. Abban, az évben, amikor már csak két kis állam vallhatta magát semlegesnek, Magyarország és Jugoszlávia. A két kis független állam örök barátsági szerződést kötött egymással, ami valójában nem volt több mint egy függetlenségi demonstráció, Németországgal szemben.

1941. április 2-án éjjel átlépték a magyar határt a német csapatok. Teleki, miniszterelnökként a leghatározottabban ellenezte azt, hogy a németek átvonulhassanak az országon, át Budapesten, s úgy rohanják le Jugoszláviát. Mivel a magyar vezérkar Teleki háta mögött egyezett meg a németekkel, a miniszterelnök nem tehetett mást, saját erkölcsi normáit követve, minthogy véget vetett az életének. Teleki öngyilkossága kétségbeesett figyelmeztetés volt a nemzetnek, hogy vegyék észre – az ország olyan helyzetbe sodródott, amelyben már nem lehet ura önmagának.

1941. április 10-én proklamálták a Horvát Állam megalakítását, és április 11-én a magyar csapatok bevonultak a Bácskába, a Duna-Dráva háromszögbe, a Mura-vidékre és Muraközbe. Ezt a katonai hadműveletet is revízióként tartották számon. Sajnos, az egész akcióra árnyékot vetett az 1941. januári zsablyai és újvidéki mészárlás, 5000 magyar, szerb és zsidó halálos áldozattal. Kitörölhetetlen szégyene marad ez a magyar hadseregnek még akkor is, ha statáriális állapot idején történt, ami történt.

A trianoni 92.073 km²-nyi Magyarország 78.567 km²-rel gyarapodott. Az 1930-as népszámlálás szerinti 8.688.312 lakós lélekszáma 1941-ben 14.683.323 fő volt. Gondot okozott, különösen az akkori történelmi helyzetben, hogy a korábbi tisztán nemzeti állam 25%-nyi nemzetiséggel terhelődött. Az országnak nemcsak az etnikai, hanem a vallási térképe is teljesen átrajzolódott. És ezt csak tetézte a hibás lépések sora: a hadüzenet a Szovjetuniónak, a 45.000 fős Kárpát Csoport elindítása Ukrajnába, a KEOKH döntése arról, hogy a letelepedési engedéllyel nem rendelkező zsidókat Ukrajnába szállíttatja, a III. zsidótörvény, ehhez társult 1942-től a munkaszolgálat intézményének bevezetése. Bárdossy László mindezt megtetézte, hadat üzent az Amerikai Egyesült Államoknak, anélkül, hogy egyeztetett volna a kormánnyal és a kormányzóval.

1942. márciusában Horthy Miklós távozásra szólította fel Bárdossy Lászlót. Utóda Kállay Miklós lett, aki politikájának fő kérdésévé nem a háború vállalását, hanem a háborúból való kilépést tette. Sajnos, az ő próbálkozásai is kudarcot vallottak.

Készülődés a második békére

1945 második felében, a háború utáni koalíciós kormány elkezdte a békeszerződésre való felkészülést. A külügyminisztert a koalíción belül a kisgazdák adták, személy szerint Gyöngyösi Jánost, aki felállított egy Béke-előkészítő Irodát, amelynek a vezetését Kertész Istvánra bízta, aki a háború előtt a külügy sajtóosztályát vezette, de származása miatt, egyik nagyszülője zsidó származású volt, meghagyták ugyan a külügyminisztériumban, de egy eldugottabb részlegbe helyezték át. Régi barátai közül, többek között dr. Rónai Andrást, a már megszüntetett Államtudományi Intézet volt igazgatóját, is megkérte, hogy segítse munkájában. Emlékiratában így idézi fel ezt az időszakot Rónai:

Hamarosan látnom kellett, hogy a külügyminisztériumban olyan zuzavar uralkodik, mint akkor minden más hivatalban, de ami a legfontosabb, a direktívák nem minisztertől jönnek, hanem személytelenül, valahonnan máshonnan, ahova mi nem látunk el. Javaslatainknak a tanácskozó termünk volt a végállomása, aztán valahol elenyésztek. Visszajelzés nem jött, hanem olyan utasítások, amelyek a javaslatokkal összeférhetetlenek voltak. Mi például az erdélyi kérdés rendezésére különböző változatokban javaslatokat készítettünk, beleágyazva a problémát az egész közép-kelet-európai tér területi rendezésének egészséges megoldásába, feltárva az eróviszonyokat és a jogos igényeket. Kezdeményezésünket valahonnan leintették, és olyan utasítást kaptunk, hogy az erdélyi határ mentén egy járásnyi kis területre dolgozzuk ki az igényünket... A tárgyalásokon kitunt, hogy az MKP akkori vezetői a béketárgyalásoktól

*nem vártak számunkra semmilyen eredményt, legszívesebben siettették volna az egész aktust, legyen már vége*⁶⁵

A szovjet titkos iratokból, amelyeket magyar nyelven, magyar kiadványként most tarthatnak először a kezükben, választ kapunk, igaz csak 58 év késéssel, az akkor feltett kérdésekre. Pedig mindenki tudta, hogy Jugoszláviát kivéve, egyetlen szomszédunk sem volt vétlenebb, mint mi a háborúban.

A magyar béke delegáció 1946 nyarán utazott ki Párizsba – Rónai András nélkül, aki – a már említett zurzavaros helyzet miatt, lemondott béke-előkészítő munkájáról.

A tárgyalásokon, Magyarország helyzete semmivel sem volt jobb, mint 1920-ban, tetézve azzal a politikai ténnyel, hogy akkor nem az utódállamok legitim kormányaival kellett küzdenie, hanem emigráns személyekkel vagy árnyékkormányokkal.

A francia, az angol és a szovjet delegáció ellenségesen viselkedett a magyarokkal szemben. Ez is azt bizonyította, hogy nagy hiba volt, hogy a két világháború között Magyarország kormányai nem tárgyaltak a szovjetekkel, legalább azon a szinten, hogy elfogadtassuk magunkat, mert akkor talán meghallgatták volna az érveinket.

Az utódállamok delegációinak tagjai szinte minden elképzelhető vádat a területükön élő magyarok nyakába zúdították. Ezzel próbálták szalonképpé tenni az új csehszlovák kormány döntését, 200.000 magyart kitelepítéséről, mert ezt a döntésüket mindenáron teljesíteni akarták. Azon mesterkedtek, hogy ezen elhatározásukat vetessék is fel a békefeltételek közé.

Idézet az 1947-es Párizsi békeszerződésből:

II. részének 5/1.

Magyarország kétoldalú tárgyalásokat kezd Csehszlovákiával, hogy megoldják azoknak a magyar nemzetiségű csehszlovákiai lakosoknak a kérdését, akiket nem telepítenek át Magyarországon a népességcserére vonatkozó 1946. február 27-én kelt egyezmény rendelkezései értelmében.

II. rész 5/2.

Ha a jelen szerződés életbeléptétől számított hat hónapon belül megegyezés nem jön létre, Csehszlovákiának jogában áll, hogy a kérdést a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjessze, és a Tanács segítségét kérje a végleges megoldás érdekében.

---

⁶⁵ Rónai András i.m.

A magyar delegáció tagjai: Gyögyösi János, Kertész István, Szekfu Gyula, Szegedi-Maszák Aladár, Sebestyén Pál s az oket segítő szakértok csoportja legalább annyit elért, hogy csak 100.000 magyarnak kellett elhagynia szülőföldjét, a Felvidéket.

A most közölt szovjet titkos iratokból – levelek, nagyköveti jegyzékek, diplomáciai naplók, Romániába és Magyarországra akkreditált szovjet diplomaták jelentései, K-vonalas telefonbeszélgetéseik, tanácskozások jegyzokönyvei, Sztálin beszélgetései a magyar és román küldöttekkel – az derül ki, hogy sajnos a Szovjetunió is helyeselte Magyarország újbóli feldarabolását. Pedig, ha valaki megismerhette közelrol az erdélyi viszonyokat, s a magyarokkal szembeni román atrocitások természetét, az éppen a szovjet hadparancsnokság volt, akik kénytelenek voltak Észak- Erdélyben, a magyarok védelmében fellépni.

A német támadás napján, 1941. június 23-án Molotov közölte Kristóffy József moszkvai magyar nagykövettel, hogy amennyiben Magyarország semleges marad, a Szovjetunió garantálja határai sérthetlenségét, és nem lesznek fenntartásai Magyarország Romániával szembeni területi igényeivel szemben. Szovjetunió utólag is úgy látta, hogy Magyarország hadba lépése indokolatlan volt, s ezért következetesen érvénytelennek tekintette a magyar revíziós sikereket. Amikor 1942-ben a magyar és a román állam a németek mellett harcolt a szovjet fronton, Eden angol külügyminiszter tájékoztatta Washington, arról, hogy Sztálin Besszarábiáért cserébe a Magyarországhoz visszacsatolt erdélyi területtel kívánja kárpótolni Romániát.⁶⁶ Molotov ugyanerrol tájékoztatja 1943. június 7-én az angol kormányt. Levelében azt írja, hogy nem ért egyet, nem látja igazolhatónak a II. bécsi döntéskor hozott döntobírói ítéletet.⁶⁷

Annak ellenére, hogy a nyugati szövetségeseknek pontos elképzelése volt a kelet-közép-európai országok jövőjéről, valamennyien alávetették magukat a háborút követó nagyhatalmi egyensúly érdekeinek. A háború elején az Amerikai Egyesült Államok a Szovjetunió követeléseit elfogadhatatlannak tartották, ragaszkodtak az Atlanti Charta alapelvehez: elítélték a befolyási övezetek létrehozását. Nagy-Britannia ennél jóval engedékenyebb volt, elfogadta azt, hogy Sztálin érdekeltségi körébe kívánja vonni Kelet-Közép-Európa keleti felét. A nagyhatalmak már 1942-ben tényként kezelték, hogy ez a térség a szovjet érdekszférához tartozik a háború után. Így az 1943-as moszkvai külügyminiszteri találkozáson Molotov nyugodt lélekkel utasíthatta vissza a Foreign Office föderációs elképzeléseit, mely szerint elonyös lehetett volna Kelet-Közép-Európában egy eroteljes gazdasággal és kiegyensúlyozott politikával muködo államszövetség megteremtése. A

⁶⁶ Romsics Ignác: a State Department és Magyarország, Valóság, 1991/11, Budapest

⁶⁷ Romsics Ignác, i.m.

Szovjetunió a háború utáni béketerveit Sztálin már Teheránban Rooseveltt és Churchill tudtára adta. Különös, hogy ezek a tervek ugyanazok voltak, mint Oroszorszáé az első világháború idején. A cári béketerv is magába foglalta azt, hogy minden olyan területet, ahol oroszok élnek, Oroszországhoz csatoljanak.⁶⁸ Így halt meg Kállay terve, mint realitás Teheránban. O azt szeretne volna, ha Magyarország a nyugati hatalmakkal közösen külön békét kötött volna. Végül Jaltában már csak a kialakult helyzetet szentesítették. Ott nem volt már másról szó, mint arról, hogy a szovjetek erőszakossága vagy az amerikaiak elvekre alapozott politikája győze. Az erőszak győzött.⁶⁹

Kényes játék kezdődött, amelynek tétje a jövő kódébe veszett. E játék közvetlen következményeként Kelet-Európára rátelepedett a bizonytalanság légköre, amelyben a kompromisszum szükségességét állandóan keresztezte az ellentétes érdekek összeütközése. Churchill pályafutásának egyik legragyóbb sikere volt, hogy mintegy a hidegháború eljátékaként ellenségességet szított az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, amelyek 1942 és 1945 között mást sem kívántak, mint megegyezni egymással.⁷⁰

Az Advisory Committee Területi Albizottsága 1943-ban három alkalommal is foglalkozott Erdély hovatarozásával, sajnos egyetlen alkalommal sem született olyan döntés, amelyben egyetértettek volna. Az Amerikai Egyesült Államok véleménye szerint két háborús bűnös ország volt: Németország és Japán, és négy csatlós állam: Finnország, Bulgária, Románia és Magyarország, akik nem agresszorok, hanem áldozatok voltak.

Két álláspontot képviseltek 1944-áprilisában az amerikaiak: önálló Erdély – esetleg magyar-román kondomínium vagy Erdélyt csatolják Romániához, a Székelyföld pedig kapjon teljes körű autonómiát és a nyugati határt módosítsák Magyarország javára.⁷¹ Ezek a javaslatok egyre szerényebbé váltak, míg végül a Gyöngyösiék által beterjesztett 22.000 km²-es kérést is azzal hárították el, hogy kérjenek csak 4.000km²-t, de végül az amerikai küldöttség már ezt a kérést sem támogatta.

Ebből is az derül ki, hogy Magyarország területének kérdését nem 1947. február 10-én döntötték el Párizsban, hanem 1944. augusztus 23-án Bukarestben, amikor Románia átállt a szovjetek oldalára. Még aznap este Mihai király letartóztatatta Antonescu marsallt és megalakult a Sanatescu-kormány, amely főleg katonákból állt, mert a román kommunisták pártja, amelyre a szovjetek támaszkodhattak volna, főleg kisebbségekből toborzódott: mindössze 1150 magyar, zsidó, bulgár és orosz elvtárs jelentette a Kommunisták Romániai

⁶⁸ Dr. Zbigniew Brzezinski: The Future of Yalta, Foreign Affairs, 1984/85

⁶⁹ Fehér Ferenc-Heller Ágnes: Jalta után, Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1990

⁷⁰ Fejto Ferenc: A népi demokráciák története, Magyar Füzetek, Párizs, 1991.I/5

⁷¹ Romsics Ignác: Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról, Typovent-Gödöllo, 1992

Pártjának tagságát. A románok főleg a parasztpárttal és a liberálisokkal rokonszenveztek. A kommunistákkal, jól felfogott nemzeti érdekből léptek szövetségre. Szeptember 12-én aláírták a fegyverszüneti egyezményt Moszkvában és vállalták, hogy a szovjet csapatok oldalán ok is elindulnak nyugat felé tizenkét hadosztállyal.⁷²

Mivel a románoknak csak egy szent célja volt, Észak-Erdély visszaszerzése, mindent ennek vetettek alá. Augusztus 23-án éjszaka, Antonescu letartóztatása után, Leonida hadmuveletekért felelős ezredes aláírta az erdélyi regionális zászlóaljok azonnali mozgósítását. Ezek voltak azok a bizonyos *batalioane fixe*, amelyeket a magyarok, akiket kegyetlenül gyilkoltak, csak úgy emlegettek: ”*Meneküljétek, jönnék a fixesek*”! Ezeknek a zászlóaljoknak különleges küldetésük volt: Erdély északi felén portyáztak, egyenruhájuk jóformán nem is volt, raboltak, gyilkoltak, fosztogattak, partizánokat kerestek.

A román sajtó mindezt mértéktelen magyarellenes propagandával kísérte, a Dreptatea, a Curierul, az Universul, az Ardealul, a Desrobirea, a Romania Noua c. lapokban. A megjelent írásoknak egy célja volt, bebizonyítani, hogy Észak-Erdélyben a magyarok barbárok módjára viselkedtek a román kisebbséggel. Az újságcikkek, mit sem törődve az igazsággal arról adtak hírt, hogy a magyar katonaság 1940 és 1944 között tucatszám gyilkolta a békés román lakosságot, majd négy év múlva a bevonuló román katonákat. A román lapok szerint 1.300.000 erdélyi románból 290.000-en menekültek el, 17.000-t internáltak és több mint 28.000-t legyilkoltak.⁷³ A hivatalos román adatok szerint Észak-Erdélyből 205.193 román érkezett Romániába 1940 augusztus 30-át követően.⁷⁴ Míg a magyar hivatalos adatok szerint 1940. szeptember 5. – november 25. között 9340 román lakos távozott Észak-Erdélyből, ebből 7277 román állampolgárságért optált, 243 fot, pedig kiutasítottak.⁷⁵ Sajnos, az 1940-es hatalomváltásnak voltak román áldozatai. Ippen, Ördöggúton és Oroszfalván. Ezek a történések, még akkor is, ha rátámadtak a bevonuló magyar honvédekre és a magyar katonai vezetők emiatt statáriumot vezettek be, mély nyomokat hagytak a román lakosság lelkében és emlékezetében!

Az a bizonyos négy év alatt Erdély két oldalán, az északon és a délin bizonyára sok román- és magyarellenes intézkedés született, de a lakosságcsere automatikusan történt meg, telket, házat, birtokot cseréltek egymás közt a dél-erdélyi magyarok és az észak-erdélyi románok és fordítva. A gond csak az volt 1944 után, a magyarok nem kapták vissza dél-erdélyi javaikat, míg az észak-erdélyi románoknak úgy adták vissza elcserélt vagy eladott

⁷² Documente privind istoria militară a poporului român, Editura Militară, 1980

⁷³ Curierul, 1944, szeptember 16

⁷⁴ Pop, Valer: Bătălia pentru Ardeal, Editura olosseum, București, 1992

⁷⁵ Székely Nép, 1940. november 27

ingatlanait, hogy a benne lakókat, akik ezeket megvásárolták még 1940-ben, nem kártalanították semmivel, hanem egyszerűen az utcára tették őket.

A parasztpárti propaganda volt a legtúlzóbb. Odáig is elmentek, hogy azt írták le a magyarokról, hogy genetikailag hordozzák magukban a gyilkos vágyat és a háborús bunósséget. Mindezt a Curierul 1944. szeptember 7.-i számából tudjuk. A Desrobirea és a Dreptatea c. lapok még ennél is tovább mennek. Az erdélyi elorenymulás során, a fronton elesett román katonák halálát a magyar polgári lakosság számlájára írták. Szeptember 12-e, a fegyverszüneti egyezmény megkötésének napja előtt Bukarestből több mint 50.000 önkéntest – *Önkéntesek Erdélyért (Voluntari pentru Ardeal)* – indítottak el Erdélybe, ahol csatlakoztak hozzájuk a nagyszebeni és a brassói önkéntes csapatok. Elindulásukkor esküt tettek Mihai Viteazu szobra előtt – bosszút fogadva azok ellen, akik kettészakították Erdélyt – a politikai élet vezetői lelkesítő beszédek tartottak, majd felvonultak a királyi palota elé, onnan az állomásra. Így indultak el *a halál önkéntesei* – ahogyan E. Bocsa-Malin nevezte őket.⁷⁶

Az önkéntesek élén Gavril Olteanu tábornok állott, akinek a rémtetteire Székelyföldön ma is emlékeznek. Szeptember 20-iki felhívásuk – *Mai és mindenkori utunk* – fontos dokumentum, mert ebből tudhatjuk meg, hogy a Iului Maniu volt valóban, az úgynevezett Maniu-gárdák kezdeményezője.⁷⁷

A magyar értelmiség feladata az ellenállás megszervezése lett volna, de nem volt ki szervezkedjen, hisz legtöbbjüket már 1944. augusztus 24-én különböző fogolytáborokba szállították: Targu-Jiu-ba, Focsani-ba, Belényesre, Lugosra, Földvárra, Temesvárra, Pitesti-be, Radnára, Caracalba s máshová.

1944. szeptember 23-án valamennyi napilap az első oldalán hozta a következő román közleményt:

*Minden magyarok által megölt románért hármát kell lelőniünk, az övéik közül, hogy térjenek már egyszer észhez, s mondjanak le örökre az ilyen szörnyuségekről. Erdély nem a senki földje. Régi román föld, és a magyarok most meg fognak fizetni a Kárpátok és a Tisza között élő testvéreink ellen ezer év alatt elkövetett kegyetlenkedéseikért...*⁷⁸

És ugyan ezen a napon kezdődtek el a román vérengzések. Az Érchegységben állomásozó batalion fix hegyivadász alakulata a Fekete-Körös völgyében tucatjával gyilkolta a magyarokat. De ugyanígy történt minden a Jára-völgyében, Torda és környékén. A Magyar

⁷⁶ Curierul, 1944, szeptember 18.

⁷⁷ Desrobirea, 1944. szeptember 20.

⁷⁸ Desrobirea, 1944. szeptember 23 – Orült fúriaként szabadultak el a magyar atrocitások

Népi Szövetség jegyzőkönyve szerint Tordán a következőképpen zajlott a szovjet és román csapatok bevonulása:

Az orosz és román csapatok bevonulása után, a visszatért románok rávetették magukat a magyarok lakásaira, bútort, fehérnemut, ágynemut, ruhát, háztartási cikkeket, élelmiszert, mindent, amit a háború eddig megkímélt, elvitték magukkal. Mindez csekélység volt ahhoz a szenvedéshez képest, amit azáltal okoztak, hogy az itt maradt magyarokat partizánoknak denunciálták és több mint 400 férfit adtak át az orosz katonaságnak, akiket előbb Romániába, egy fogolytáborba, majd Oroszországba hurcoltak el. Ezek közül a magyarok közül igen kevesen tértek haza, s azok is betegen, később itthon haltak meg. A Torda melletti Szentmihályfalván egy birtokost és hat kispasztort gyilkoltak le, csupán azért, mert magyarok.

De ugyanígy feldúlták, és kifosztották a Belényes melletti Magyarremetét és Kishalmágyot, ahol ki is végeztek 36 polgári lakóst, köztük 12-14 éves gyermekeket is, Gyanta községben 47 magyart lottak agyon.⁷⁹

A Kolozsvárra bevonuló szovjet csapatok, román bejelentés alapján elhurcolták a magyar értelmiség maradékát, akiket a románok még nem internáltak... Köztük volt: Mikecs László író, aki el is pusztult az Azovi-tenger partján, vele együtt „utazott” Mikó Imre a híres kisebbségkutató, jogász, parlamenti képviselő, Vita Zsigmond irodalom- és művészettörténész, gróf Teleki Béla földbirtokos, képviselő és még sokan mások.

Később a megtorlást már szisztematikusan végezték. Elsoként az észak-erdélyi falusi magyar bírót gyűjtötték össze, kevesen maradtak életben közülük.

A Maniu-gárda Sepsiszentgyörgyrol indult – rabolva és fosztogatva – az Olt folyó mentén. Csíkkozmáson, Csíkszeredában és Csíktaplocán találomra szedtek össze magyarokat, nőt és férfiakat, fegyverrejtegetésért. Életüket meghagyták, de csak azért, mert időben érkeztek a szovjet katonák, akik megakadályozták kivégzésüket. Október 6-án már Gyergyószentmiklóson garázdálkodott a gárda, majd október 7-én érkeztek Csíkszentdomokosra, ahol sokakat úgy megverték, hogy törött kézzel-lábbal maradtak, de az igazi kegyetlenség csak másnap következett, amikor 11 embert, nőt, férfiakat kivégeztek. A még ma is élő tanúk szerint nemcsak fosztogattak a faluban, hanem sok nőt meg is eroszakoltak.⁸⁰

Háromszéken is összeszedtek 150-200 embert, nagyrészüket Földvárra, a halálátborba szállították. Itt történt az is, hogy Kovács István áldott állapotban lévő feleségét a gárdisták megeroszakolták. Páké községben, egy román juhász haláláért, akit a visszavonuló németek

⁷⁹ Köteles Pál: Hotel Kárpátia. Magveto Könyvkiadó, Budapest, 1989

⁸⁰ Ferenczes István: Székely apokalipszis, Kájoni Könyvkiadó, Csíkszereda, 1994

lottek le, a falu magyar lakosságát büntették. Megtorlásul összeszedtek 100 magyart, akiket ki is szándékoztak végezni, szerencsájük volt, ismét idoben érkeztek a szovjet katonák, s megakadályozták a gyilkosságot. Következett Szárazajta. Az első áldozataikat találomra lőtték agyon: Gecse Bélát és Málnási Józsefet. Majd összegyűjtöttek az iskola udvarán 26 embert, akiket kegyetlenül megverték, majd, aki nem tetszett közülük, annak a fejét tuskóra helyezték és levágták. Először Nagy Sándorét, majd a testvérét, Andrásét. A testvérpár meggyilkolását szülei és a falu szemelátára követték el. A Nagy testvér pár után következett a Szép házaspár. Ekkor a tömeg megmozdult, Olteanu kapitány félelmében közeliük lövett. Meghalt: Tamás László, Elekes Lajos, Nagy D. József, Szép Béla, Németh Gyula, Szabó Benjámin... Olteanu kapitány a temető felől lövéseket hallott, s megijedt, hogy a szovjet katonák közelednek, s a helybélieket arra utasította, hogy a tetemeiket azonnal földeljék el. Meg is tették, pap és harangszó nélkül! A faluból, ráadásul 72 fiatal embert elhurcoltak Földvárra, a haláltáborba, ahonnan csak négyen tértek haza.⁸¹

Komlóóról 62 embert vittek el munkára Szentivánlaborfalvára. A közmunka ideje alatt nappal répát szedtek, éjjel a sepsiszentgyörgyi börtönben aludtak. S csak azokat engedték szabadon, akiket a román pópa kiválasztott közülük. De a román pópa csak azokat választotta ki, akik áttértek az ortodox hitre.

Kolozsváron és Kolozs megyében is sok magyar esett áldozatul a Gárdának. Kolozsváron, talán a legmegdöbbentőbb hír akkoriban, Dr. Óváry Elemérnek és családjának a lemészárlása volt. Az elkövetők szovjet egyenruhában voltak. A félig agyonvert, de életben maradt házvezető az vallotta, hogy a gyilkosoknak az egyenruhájuk szovjet volt, de románul beszéltek. Sok magyart hurcoltak el Bánffyhunadról, Egeresről, Magyarzsomborból, Páncélcsehől. Az elhurcoltak holttestét a falvak határában találták meg. 1944. október 5-én 58 ilyen módon elkövetett gyilkosságot jegyeztek fel Szolnok-Doboka megyében: Kendilónán, Örgöngösfuzesén, Fejérdén, Kispetriben, Magyarpalatkán, Magyarderzsen, Almáson, Kajántón.⁸² Ugyanígy jártak el a magyarok ellen Maros-Torda megyében is: Tekén, Kisbökényen, Dextrászéplakon, Petelén, Kisnyulason, Székelyfalván, Nyárádszeredában, Görgényszentimrén, Holtmaroson, Lúdvégen, Marosfalfaluban, Mezőbándon, Mezőerkeden, Mezőszokolon, Nyárádmagyarón, Szászrégenben, Tancson... Ezekről a településekről 4300 magyart hurcoltak el a különböző román internálótáborokba vagy a Szovjetunióba.⁸³

⁸¹ Haláltábor Földváron, dokumentumfilm, szerkesztő-rendező: Balogh Júlia, 1998, Duna Televízió

⁸² Világosság, 1944. október 8, Kolozsvár

Fehér könyv, az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról, RMDSZ, Kolozsvár, 1995

⁸³ Világosság, 1944. október 27, Tribuna Poporului, 1944. november 5 – november 8, Romania Libera, 1944. október 15.

Szatmár megyében a román minisztertanács határozata értelmében össze kellett szedni a svábokat, mint háborús bunösöket.⁸⁴ 1945. január 3. és 22. között valóban némettelenítették a megyét, de volt olyan település is ahonnét némettelenítés címén csak a magyarokat hurcolták el. Csak a szatmári római katolikus egyházmegye területéről 9 papot internáltak. Volt olyan település is, ahonnét a magyar asszonyokat szedték össze, de a szovjet parancsnok közbelépése megakadályozta elszakításukat gyermekeiktől. Berébol 16 magyar férfit, mint svábot vittek ki Ukrajnába, akárcsak Erdőből, ahol 170 magyar férfit néztek németnek.⁸⁵

Még 1944. szeptember 21-én a kolozsvári Desrobirea c. lapban egy felhívást jelentettek meg, amelynek értelmében:

A város és a megye minden lakója köteles azonnal jelentkezni a román hatóságok előtt. Akik nem vetik alá magukat a parancsnak, kémnek minősülnek és a törvény szerint büntetendők.

Akik jelentkeztek évekre vagy örökre eltűntek, vagy csak a tavaszi hóolvadás után leltek rá a tetemükre a határban.

Ilyesmi naponta megtörtént. Nagyon sok magyart vittek internáló táborokba, ahol naponta ezresével haltak meg a foglyok. Jelen ismereteink szerint 1944 őszén a román hatóságok 40.000 magyar férfit hurcoltak el Erdélyből. Nagyobb részük az internálásba pusztult bele. Közben a fegyverszüneti egyezmény végrehajtását ellenőrző bizottság figyelmeztette a Sanatescu-kormányt, hogy nem tesznek eleget az egyezményben foglaltaknak: még nem vonták felelősségre a háborús bunösöket, nem szolgáltatották vissza az elrabolt szovjet javakat, és nem akadályozták meg a Maniu-gárda vérengzéseit.⁸⁶ Ezért vette át a parancsnokságot a SZEZB 1944. november 12-én Észak-Erdélyben. A SZEZB nevében Vinogradov tábornok elrendelte, hogy addig marad Észak-Erdélyben a szovjet katonai közigazgatás, ameddig a román demokratikus kormányzat képes lesz biztosítani a fegyverszüneti feltételek végrehajtását. Meg kell jegyeznünk, hogy a szovjet csapatok kivonása és a Groza-kormány nyolc hónapos fennállása után, még 1945 novemberében is voltak foglyok a földvári haláltáborban... Kökös község jegyzője, 1945. augusztus 2.-án írott jelentése szerint, a falu magyarságának nagyobbik részét elhurcolták a földvári haláltáborba, ahol kilenczenedük elpusztult tífuszban, vagy éhen halt.⁸⁷

Dr. Petru Groza kormánya 1945. március 6-tól működött!

⁸⁴ Curierul, 1944. szeptember 27,
Boros Erno, i.m.

⁸⁵ Dr. Kosztin Árpád: Magyarellenes román kegyetlenkedések Erdélyben, Budapest, 1988.

⁸⁶ Katona Szabó István: Nagy remények kora, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

⁸⁷ MNSZ, 1220/1945 sz. jelentés, Kolozsvár

Boros Erno: Mindennap eljött a halál, Otthonom Szatmár megye 15/2002

Iuliu Maniu, 1945 augusztusában még mindig arról tájékoztatja a bukaresti angol megbízottat, hogy Petru Groza miniszterelnök szerint az angolok nem értenek egyet azzal, hogy Erdélyt Romániának ítéljék teljes egészében. Mert a mostani helyzetben, csak a Szovjetunió támogatja az 1920-as határok visszaállítását. Maniu mindenképpen biztosítékot szeretett volna kapni az angol féltől, a határok kérdésében, cserébe megígérte, hogy azonnal lemond tisztségéről, s egy általa kijelölt ember vinné tovább megkezdett munkáját.

1946. január 28-án Márton Áron erdélyi püspök, levélben fordult Petru Groza miniszterelnökhöz, amelyben felhívta Románia első emberének a figyelmét azokra a törvénytelenésekre, méltánytalanságokra és megaláztatásokra, amelyek a magyarság áldozatává lett 1944. augusztus 23. után. Néhány idézet a Püspök leveléből:

...Azzal kezdődött, hogy a kormány elrendelte a magyarság vezetőinek internálását. E rendelet végrehajtásaképpen a hatósági közegek több ezer magyart fogtak össze és hurcoltak el emberkínzásba menő módon különböző lágerekbe... Az egyéni internálásokon kívül az egész magyarságot lakóhelyére internálták egy másik rendelettel mely úgy intézkedett, hogy a magyarok speciális belügyminiszteri engedély nélkül sem gyalog, sem közlekedési eszközökkel nem mehettek egyik helységről a másikba. A 16-20 éves ifjakat az ország keleti részébe szállították munkaszolgálatra anélkül, hogy megfelelő élelmezésükről és szállításukról gondoskodtak volna...

...A kormány sérelmes rendelkezései és a román közigazgatás változatlanul magyarellenes magatartása a magyarság emlékében az elnyomás idejét idézte vissza annak minden keserűségével és veszélyeivel... Nagyméltóságodat nem tévesztheti meg azok a nyilatkozatok, amelyeket egyesek a magyarság nevében tesznek, illetve a magyarságnak sugalmazznak. A romániai magyarságnak ma sincs maga választotta politikai képviselője. Az 1944. aug. 23-a után következő kormányok a magyar nép és a magyar vezetők ellen foganatosított intézkedésekkel valósággal fizikailag lehetetlenné tették, hogy a magyarság létrehozza azt a politikai szervet, amely felfogásának megfelel. Mozgási, gyülekezési, szólási szabadsága kizárólag annak a csoportnak van, amely a Magyar Népi Szövetséget megalkotta...

A Magyar Népi Szövetség vezetői hiába ígérték újságjaikban és surun tartott népgyűléseiken s sérelmek orvoslását, hiába hozták Bukarestből mindegyre az erre vonatkozó kormányígéreteket, a sérelmes rendelkezések érvényben maradtak és végrehajtottak. Ehhez járult, hogy a Magyar Népi Szövetség egyes vezető emberei – a saját elhatározásukból-e vagy kívánságra?, nem tudjuk – olyan tartalmú politikai nyilatkozatokat kockáztattak meg, melyek a magyarság egyetemében élénk tiltakozást váltottak ki... (Márton Áron, itt nyilván az 1945. november 18.-iki Százas Bizottság Marosvásárhelyi Gyűlésére gondol, ahol a Népi Szövetség

száz tagja, Petru Groza miniszterelnök és Gheorghe Tatarescu külügyminiszter jelenlétében, egy Nyilatkozatot adott ki, amelyben kijelentik, hogy Erdély magyarságának az a kívánsága, hogy a békeszerződéskor Romániánál maradhassanak.)

...Nagyméltóságod kormányának sem sikerült a magyarság bizalmatlanságát eloszlatnia. Népünket a 27 év alatt egymást váltogató kormányoknak velük szemben változatlan magatartása tanította meg, hogy az ígéretek értékét az intézkedésekkel mérje. De Nagyméltóságod, aki szereti a saját nemzetét, bizonyára megérti, hogy a magyarság sem áldozhatja fel magát a nagy román eszme oltárán. Az erdélyi románság számbeli többségére és a 27 éves birtoklásra hivatkozva, igényt tart Erdély egész területére. A magyarság a maga igényét jelenleg számbeli többséggel nem indokolhatja (mert elvérzett a török-tatár elleni küzdelemben), de felhozhat ugyanilyen értékű gazdasági és politikai érveket, melyeket a történelem is támogat. A románság Erdélyből nem akar eltávozni; - természetesen nem akarja ezt elhagyni az 1000 esztendő óta itt lakó, és Erdély kultúráját megalapozó magyarság sem.⁸⁸

Rövid ideig, négy hónapig, 1944. november 12-től, 1945. március 9. állott szovjet fennhatóság alatt Észak-Erdély. Ezt a viszonylag biztonságos időt a magyarok még sokszor visszasírták, ugyanis későbbi meghurcolásuk egyetlen percre sem szünetelt. 1947-től több hullámban kerültek magyar politikai elítéltek tízezrei román börtönökbe, átnevelő táborokba. Aki túlélte a megpróbáltatásokat, 1964. augusztus 1-én, az általános amnesztia idején szabadulhatott.

A szovjet titkos iratok szerint a Szovjetunió Erdély felosztása helyett, inkább támogatta volna az önálló Erdély gondolatát, amelyet a romániai szociáldemokraták elképzelésével egyezett. Lakatos István a Szociáldemokrata Párt elnöke (25 év börtönre ítélték) ezt a tervet dolgozta ki és továbbította a békeszerzőknek és a Szovjetunió illetékeseinek. A szovjetek az önálló Erdélyről azt képzelték, hogy mindkét államot, Magyarországot és Romániát is sakkban lehet majd tartani és zsarolni. De Romániának annyira fontos volt Erdély, hogy a legradikálisabb pártok és vezetőik inkább átjátszották, átengedték a politikai hatalmat a baloldalnak, csak ne sérüljön Nagy-Románia területi integritása.

Az országban uralkodó hangulatot leginkább Nicolae szebeni metropolita felvetése mutatja, amelyet P. Constantinescu-Iasi, propagandaügyi miniszternek írt:

⁸⁸ Domokos Pál Péter: Rendületlenül, Eötvös Kiadó, Szent Gellért Egyházi Kiadó, Budapest, 1989

Ami a román-magyar közeledést illeti, szentegyházunk álláspontját a következőképpen szögezi le: Ha a magyarok eltávolíthatják Magyarországról a németeket, és ha Csehszlovákia a magyar és német kisebbség problémáinak megoldásában radikális eszközökhöz folyamodhat, miért ne kérhetnénk mi is a jogot ilyen intézkedés megtételére. Nem szabad elszalasztanunk ezt az egyetlen kínálkozó alkalmat...

Románia tudta, hogy Erdélyt megkapja, de nem volt biztos határai kijelölésében. Az a szovjet félmondat, amellyel sakkban tartotta a román államot, hogy Romániához csatolják *Erdélyt vagy annak nagyobb részét*, hatásos volt. Bizonytalanná tette őket. S e szerint alakították politikájukat. Az ország érdeke más kisebbségpolitikát követelt meg, mint amelyet 1944. augusztus 23-tól bevezettek. Ezért a Szovjetunióhoz lojális román politika, a Maniu-gárda feloszlata után felelősségre vonta az atrocitások elkövetőit, miközben, ugyanazon a napon Iuliu Maniu ünnepélyes keretek között köszönetet mondott mindazoknak, akik a román nép felemelkedése érdekében, hazafias kötelességüket teljesítették.⁸⁹ Ebben az a félelmetes, hogy ezzel a gondolkodásmóddal minden román egyetértett, a miniszterelnöktől, a legkisebb falusi gyermekig.

Petru Groza kormányzása idején egymás után születtek a romániai kisebbségek helyzetének jobbítására hozott rendeletek, törvények és intézkedések, már-már európai mintául is szolgálhattak volna, csak az ott élő kisebbségek tudták, hogy a tetszetos hivatalos megnyilatkozások kirakat rendelkezések, s nem lesznek hosszú életűek ezek a neki nyújtott kedvezmények...

A szovjet titkos iratok ismeretében már tudjuk, hogy a még 1941-ben a szovjetek által is támogatott magyar revízió, hogyan vált támogatásból fenntartássá, majd a politikai érdekek szerint bunös cselekedetté. A szovjet álláspont miatt végül, a béketárgyalásokon, említésre sem kerültek a szerény, de mégis a magyarokat támogató angol-szász javaslatok. Sajnos, az sem vigasztalhatott bennünket, magyarokat, hogy valamennyi szovjet befolyási övezetbe került állam, ha a győztesek oldalán állt, ha csak *utolsó csatlós* volt, mint Magyarország, ugyanarra a sorsra jutott.

Balogh Júlia

---

⁸⁹ Népi Egység, 1944. november 19.